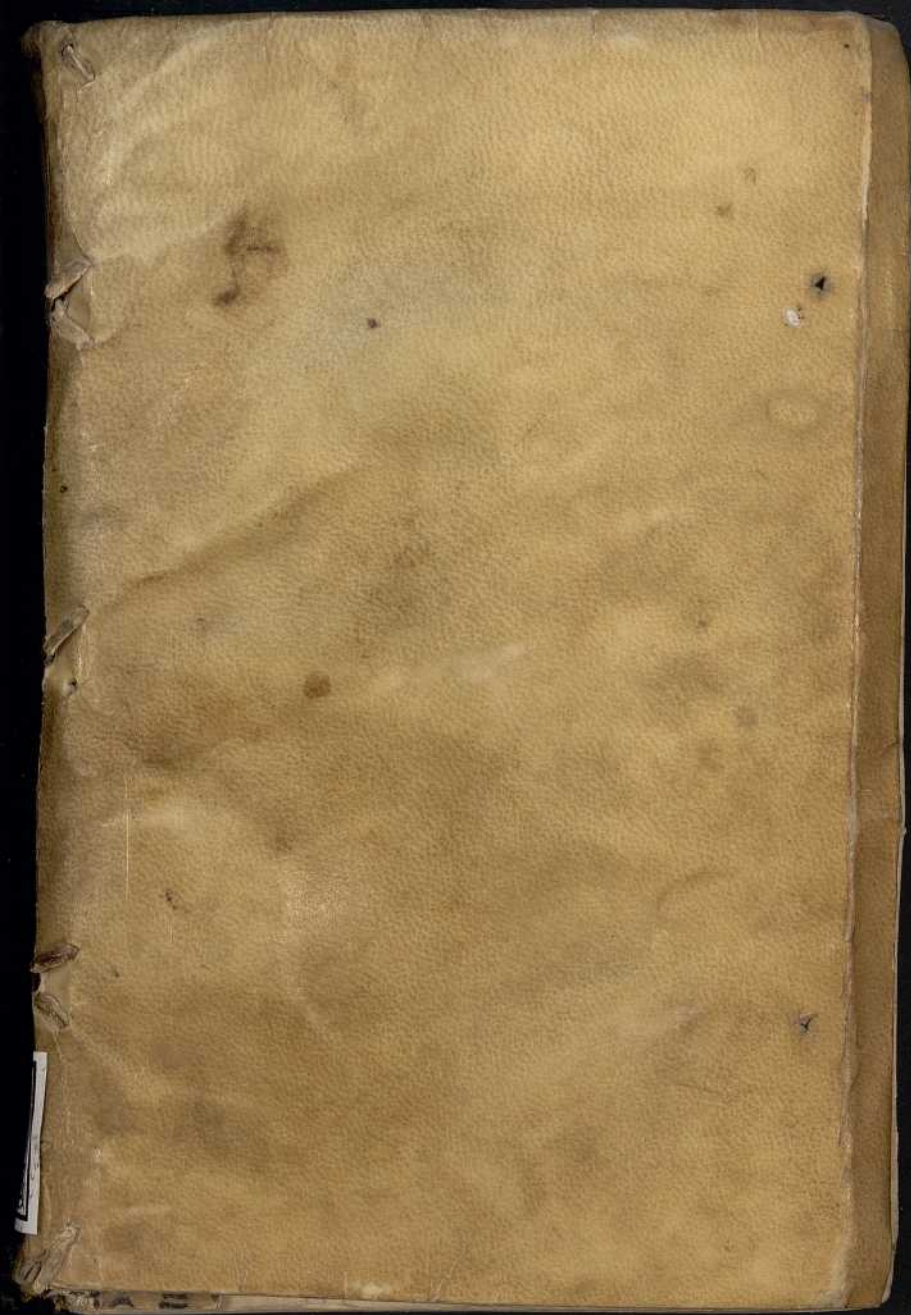

Handwritten text on a brown paper cover, oriented vertically. The text is written in a dark brown ink and appears to be "A. J. Schiller".

A
22-288

28
612

Microfilis.

IO

B. de la Roche de la Roche

270 to 7-5

*man
por
m...*

28
612

Microfilus

THE
FEDERAL GOVERNMENT
OF THE UNITED STATES
OF AMERICA
DEPARTMENT OF THE INTERIOR
BUREAU OF LAND MANAGEMENT
WASHINGTON, D. C.

IO. ANTONII

(5)

VIPERANI,

ORATIONES VI.

De Naturali sciendi cupiditate.

De Vtilitate scientiarum.

De Consensu Disciplinarum.

De Perfecto habitu hominis.

De Philosophia.

De Legibus.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regij.

M. D. LXXXI.

SYMMA PRIVILEGII.

REGIS Priuilegio cautum est, ne quis
 citra Christophori Plantini Architypogra-
 phi Regij voluntatem *Io. Antonij Viperani*
opera, intra octennium à die impressionis
 absolutæ, imprimat, aut alibi impressa im-
 portet, venaliæue habeat intra omnes ditio-
 nis eius fines. qui secus faxit, pœna multa-
 bitur quæ expressa est in regio diplomate,
 dato Bruxellæ 20. Martij, M. D. LXXVI.

Sign.

Iac. Blyleucn.

IACOBO BONCOMPA-
GNO VTRIVSQUE MILI-
TIÆ S. R. E. GVBERNATORI
GENERALI,
IO. ANTONIVS
VIPERANVS.

VLLVM orationis
genus est, Iacobe Bõ-
compagne, in quo
aut vberius dicere,
aut aliis prodesse ma-
gis possit Orator,
quàm Demonstratiuum. quod quidem
ad bene dicendum, & rectè viuendum
ideò valet plurimū, quia in bonarum
rerum laudatione, & malarum repre-
hensione versatur. Neque verò solūm
personas laudamus, sed etiam res ip-
sas verbis extollimus, quæ prædica-
tione dignos efficiunt eos, in quibus
insunt. Sunt autem duę res præcipuę,
quæ insignem ac propè diuinum ho-
minem reddunt, doctrinarum cogni-
tio, & actio virtutum: quarum altera

mentem exornat, altera appetitiones componit. vtranq. philosophia complectitur, hoc est, studium sapientiæ: quæ totius animi perfectio & absolutio est. Ad quam celebrâdam aliquas orationes olim fecimus, vt ad rerû honestarû studia iuuenes excitaremus. Has modò cùm in lucẽ dare animus esset, statui tibi dicare & philosophiæ studioso, & à meis scriptis minimè, opinor, abhorrenti. Nec porrò munus in præsentì vllum aptius habebam, quo meam in te obseruantiam ceteris testificarer: quam omnibus notâ esse cupio. Quæ orationes si ad progymnasinata & declamâtiũ exercitationes accedant, nulli mirũ sit; quoniam à foro & à senatu alienæ sunt, atq. in philosophorum scholis à sophista aliquo agi videntur. Sed qualescunque sint tibi optimo & maximis dignitatibus ornatissimo Patrono sine vllis magnificis verbis simpliciter & candide nuncupamus.

DE NATVRALI SCIENDI

CVPIDITATE,

ORATIO I.

SI quantam humanis animis, Auditores, natura sciendi cupiditatem ingenerat, tantam quoque discendi alacritatem infereret, profecto a doctrinarum studiis nullus labor nos deterreret, neque vllum incommodum aut difficultas retardaret. Sed cum hominum vitam exiguis terminis circumscribat, simulque vel ingenij solertiam, vel iudicij firmitatem, vel ipsam inuentarum & cognitarum rerum custodem memoriam denegat, aut non satis beneuola pares, aut iniusta nouerca nobis esse videtur. Hinc moriens Theophrastus illam incusabat, quod cornus & cornicibus, quorum id nihil interesset, amplio rem lucem donasset, nobis, qui ad maiora quedam nati & instituti essemus, breuiorem spiritum dedisset. Verum id diuinitus fieri credendum est, ut natura nobis interdum minus opituletur, & hominum aetas aequè diuturna non sit, ac belluarum: quoniam decet res praclaras studio & labore parari. nihil autem rectis artibus & doctrinis potest esse praestantius: quibus mores ornantur, & intelligentia excolitur, atque animus in excelsum diuinae dignitatis sedem certis quasi gradibus ascendit. Tum quia rerum, quas menti sensus obiciunt, scientia nos ad cognoscendum vniuersitatis authorem exacuit, nec fas est illum nisi mortali corpore exutis videre, non solum non optandus est longior vitae cursus, verum etiam saepe recusandus. Quamobrem statui hodierno die, qui studiorum academia vestrae principium asserre solet, de sciendi cupiditate dicere, quam in omnium nostrum,

animis natura ingenuit: vt intelligentes humanum a-
 nimum rerum notione poliri ad bonarum artium stu-
 dia diligētius incumbatis. Est, Auditores, homini a na-
 tura discendi innata cupiditas, non secus ac reliquis re-
 bus certa quedam indita vis, qua nempe ad id, quod si-
 bi conueniens & accommodatum est, incitatur. Sic na-
 tura impulsu grania in terram ruunt, lenia in sublime
 feruntur; & quæ sensibus instructæ sunt animantes ea
 naturaliter appetunt, quæ apta & secundum naturam
 esse sentiunt. Ad summam unaquæq; res eum motum
 & actionem sequitur, ad quam a natura facta & docta
 est. Naturalis autem actio ea est, qua qualibet res ni-
 titur in suo genere salua incolumisq; seruari. Cum igitur
 hominis intelligētiam rerum cognitio perficiat, ni-
 hil magis proprium esse nobis arbitror, nihil dignius &
 optabilius ipsa rerum cognitione atque sciētia. Hoc ni-
 mirum est illud, quod animus noster, cuius vis celer &
 sagax est, nunquam quiescit semper aliquid secum per-
 tractans & cogitans: qui vel sopito corpore vigilat.
 Accedamus ad incunabula (in hac enim ætate philoso-
 phi natura indicia melius deprehendunt) possunt ne
 pueri & infantes non aut videre aliquid, aut addisce-
 re, aut moliri? Rebus nouis detinētur, spectaculis gau-
 dēt, ludos amant, mutuis sermonibus delectantur; atq;
 ab his, quas dico, rebus neque minis, neque verberibus
 dimouentur: quin ipso sciendi desiderio ad maiorum re-
 rum inquisitionem contemplationemq; ducuntur. Et
 crescit cum ætatibus semper aliquid agendi discendiq;
 cupiditas. Quis obsecro vestrū Endymionis, aut Epi-
 menidis somnum dormire vellet, qui (vt poëtarum fa-
 bula produnt) longissima quiete sopiti fuerunt? Nemo
 omnium. Videlicet, quia vita vigilia est, mors verò
 somnus. Ipsa verò vigilia indagatione rerum & inspe-
 ctione

Etione traducitur. Et quidem bruta animantia, quoniam intelligentia vacant, nullam cognitionem capiunt, nec praterita meminerunt, nec futura prospiciunt, sensu duntaxat aguntur, quo tantum res presentes, singulatimque percipiunt: verum homines, qui mentis capaces sunt, cuius proprium munus est inter se res conferre, ac quid antecedit, quid sequatur advertere, principia rerum causasque perquirunt, atque uniuersas & communes omnium rationes considerant. quarum observatio scientiam efficit: quæ constans & firma cognitio est. Neque verò nobis solum propter vite usum perinde ac belluis, sed etiam ad comparandam notitiam rerum natura sensus tanquam satellites & ministros dedit. Si quidem animus dum inclusus in corpore est, nullius rei cognitionem assequitur, cuius formam à sensibus non acceperit. Atque ideo sensuum motu, non modo quia incundus, verum etiam quia ad capeffendas artes & disciplinas necessarius est, delectamur: ac videndi & audiendi sensus præ ceteris charos habemus, quorum officia nobis ad eruditionem atque prudentiam magis, quam aliorum opera deseruiunt. Nam altero res notamus, altero doctrinas haurimus. quanquam aspectus mea sententia hoc auditu melior est, quo minus ab obiectis formis immutatur, ac plures animo species rerum & imagines offert. Si res igitur ita se habet, qui potest prouidus & solers animus non earum rerum vires attendere, quarum sibi formæ à sensibus commendantur? atque ubi tam multa & præclara mundi opificis opera conspexerit, non etiam ipsius numen cognoscere, & os cernere exoptauerit? Certè finem inuestigandi rerum naturas vllum antè non fecerit, quam diuini numinis vim intelligentia consequutus fuerit: in cuius aspectu ab indagatione rerum conquiescet: quoniã in eo tanquam

in speculo vires illarum & naturas contuebitur. Quapropter indocti homines, in quibus nulla vis rationis, nullusq; animi motus apparet, scitè cum belluis conferuntur, quæ mente & intelligentia carent: immò & statuis ritè equiparantur, à quibus nihilo differant, si sensum ex illis detraxeris. Quod si bruta animantia Dei consulto hominis potestati atq; imperio subsunt, & ignari sapientibus hominibus iure optimo ac serui dominis subiacere & parere debent. Hoc enim vult lex natura, ut ineruditorum vita peritorum consilio gubernetur: quoniam bonarum & malarum rerum delectum tenere nullū queunt, qui inopes ingenij, & doctrinarum expertes sunt. Est autem viuendi ars prudentia: quæ rerum expetendarum & fugiendarum scientia sine memoria & experientia comparari non potest. Quamobrem ut homo ratione belluis antecellit, sic inter ipsos homines tanto aliquis eminebit, quāto alios rerum intelligentia & prudentia superabit. Magna, Auditores, sapientis laus est, magna authoritas, qui artes excogitauit, & ad humane vitæ usus res necessarias inuenit, qui morum præceptiones & officiorum fines descripsit; qui nature vires occultas patefecit, quibusq; ex principiis omnia generarentur explicuit; qui calorū cōuersiones, luminum commutationes, siderum accessus & recessus animaduertit; qui demum in illa summi Dei augusta & sancta templa, quæ nullus vnquā sensus attingit, diuina quadam vi mentis & acie penetrauit. Fateor in tantis ignorantia tenebris nos minimè versaturos, si nostri generis parens Adam nunquam à diuino edicto recessisset. Eius peccato nos à recta natura desciuimus, & in multas animi prauitates & opinionum errores incidimus. Hinc libidinis incitamenta sentiri, hinc rationis lumen inscitia caligine perstringi, hinc

gra-

gravissimum malorum mors in hominibus regnare cœ-
 pit: quos alioquin immortales & incolumes ab interi-
 tu corporis in omne tempus diuina clementia seruasset.
 Quamobrem sapientes homines ignorantiam ut spreta
 diuina maiestatis pœnam non aliter ac mortem, qua-
 tenus contra naturam est, perhorrescunt. Tenetis sa-
 crarum rerum monimenta, in his ornamenta conspici-
 te, quibus Deus maximus Adam affecit, ex quo hu-
 manum genus in terris propagauit, agnosceris rerum
 scientiam inter reliqua virtutum insignia summâ ho-
 mini dignitatem afferre: quam ille tum ingentem osten-
 tauit, cum singulis rebus sua nomina imposuit, quod
 præstare nullo modo potuisset, ni cuiusq; rei vim & na-
 turam bene cognitam penitusq; perspectam habuisset.
 Quam scientiam tanquã hereditatem ad nos lege ve-
 nientem utiq; cepissemus, si non diuinorum mandato-
 rum desertor parens noster se atq; vnâ posteros miserè
 perditu iuisset. Quid igitur magis è re nostra fore cre-
 demus, quam amissam rerum scientiam recuperare?
 Non dicam quod gravissimus author Plato sentit, no-
 strum discere nihil aliud esse, quam reminisci. Fingit
 enim à principio animas vnâ cum mundo a Deo gene-
 ratas, atq; omni virtute & scientia dotatas fuisse, illis-
 que sedes in extimo celo statis sideribus datas esse, ubi
 nectare & ambrosia, hoc est, rerum diuinarum cõtem-
 platione fruerentur; sed eas, quæ inferiorum rerum amore
 tangerentur, sensim ex orbe in orbem descendere, singu-
 lisq; ex locis aut stuporis, aut ferocia, aut cupiditatis,
 aut arrogantia, aut inconstantia morbos vitiaq; cõtra-
 here, ac tandem in humana corpora illabi: in quibus vel-
 ut in obscuro & caco carcere incluse, ac tetra caligine
 & tenebris obductæ nullam omnino rē cernunt; ac me-
 tu, aegritudine, spe, libidine aliisq; perturbationibus af-

fecta neque se amplius, neq; sui generis originem aspiciunt. At quæ deinde sese erigunt, & in celum oculos attollunt, curis soluta & tranquillata incipiunt litterarum accendente splendore quæ antè viderant et perceperant recordando cognoscere. Ideoque noster animus cum ea, quæ obliuione deleta fuerant, discit, illorum dicitur reminisci. Et Platoniorum doctrinam sequenti fabularum artifices poëta fluvium, quem ab obliuione Lethen appellant, apud inferos confinxerunt: cuius potatio rerum memoriam deleteret. Corpus enim inferos vocant: corporis autem contagione animus tanquam Lethæi fluminis haustu obliuione rerum bonarum obruitur. Quæ res licet commentitia sit, & Christianæ veritati repugnans docenti animam à Deo tum creari, cum corpori infunditur; tamen ad probandum scientiæ cupiditatem à natura in animo insitam esse non omnino inepta videtur. Ex his perspicuum fit scientiam ad humani animi absolutam formam pertinere. Et cum vnaquaq; res nature suæ absolutionē asciscat, dubium non est homines naturaliter sciendi desiderio teneri. Sed de hominis perfectione cum adhuc pauca pro re planius loquor, quæso me Auditores diligentius attendite. Perfectionis cuiusq; rei est cuiusq; natura in suo genere absolutio: cum nimirū habet omnia, quæ sibi conducunt; cum, inquā, omnibus suis partibus apta, & numeris (vt Stoici loquuntur) expleta est. Ergo si felicitatem hominis lustrare animo proponimus (nā felicitatis perfectionis & finis eadem omnino sententia est) spectare nos oportet ea, quorum adeptione felices ac beati efficimur. Quoniam verò ex animo & corpore constamus, bona perpendenda sunt, quæ ad vtriusq; incolumitatem & sanitatem attingunt. Ac sanè vos ipsi bona animi tanto bonis corporis præferetis, quanto celestē animum terrestri corpori præstare

prestare iudicabitis. Verum enim felicitas cum prestantissima res sit, in optima hominis parte collocanda est. Quare mentis absolutionem consideremus, quæ in homine principatū tenet; eiusque actiones inspiciamus, quibus ad perfectam naturæ suæ formam speciemque redigitur. Nec enim quæ à se non est, sed pendet aliunde, finem suum absque ulla opera contingit. Facultates animi seu virtutes due potissime sunt, intelligentia & voluntas: intelligentia rei formam induit, cum rem ipsam comprehendere non potest; voluntas rem intellectui studio & amore persequitur, illa rem, quatenus in rerum, natura est, perspicit; hac, quatenus bona & appetenda est, amat. Itaque scientia, quando rerum inquisitio & contemplatio propria mentis actio est, in precipuis animi bonis censetur. Insatiabilis autem eius cupiditas propter infinitatem rerum est: & quæcumque in rerum natura sunt intelligenda nostris animis obiciuntur. Nec unquam sciendi desiderium explebitur, ni cum id cognitum fuerit, cuius gratia reliqua sunt, quodque ipsum vniuersa complectitur. Summum autem vniuersi bonum Deus est, cui nomen est Qui est; qui simplex & sempiternus est, quoniam à se est, omnium rerum author finis atque principium, cuncta bona suo sinu coercens; nimirum extra quem nulla res esse, aut cogitari à quoquam potest. Idcirco nullius rei natura intelligi potest, quin etiam diuini numinis potestas percipiatur: quia res vniuersæ vim omnem suam illi acceptam referunt, à quo, in quo, & per quem (ut diuinarum rerum scriptores loquuntur) sunt, viuunt, atque mouentur. Quapropter beatiorum esse putauero, cuius mentem maior veri Dei cognitio imbuerit. Et si effectarum rerum, quas egregias & insignes cernimus, optamus authorem cognoscere; proculdubio mens nostra videndi Dei cupiditate incen-

incenditur, cū vnīuersitatē tam pulchrā & eximium opus inspicit. Cuius quidem aspectu felicitas hominis terminatur, qui vnīuersales causas animo vestigat, & vnīuersi boni capax est. Rerum autem omnium princeps causa & finis Deus est; in quo bonitatis omnis vis & ratio inest. Præterea si vnāquæq; res tunc naturæ suæ perfectionē assequitur, cū ad principium, à quo manat, apta colligatione reducitur, & nos in diuini numinis, à quo orimur, societate & coniunctione bene beatæq; viuemus. Ac quemadmodum Astronomi docēt rectam calorū conuersionem eam esse, quæ ab oriente sole in Occidentem, rursumq; in Orientem fit, sic hominis intelligentia tunc recta est, cū à Deo in res procreatas proficiscitur, rursumq; in Deum ratiocinando regreditur. Sed in terris (vt Apostolus ait) ἐν αἰσθητοῖς à nobis Deus videtur. quia mens nostra nisi per formas oblatas sibi à sensibus rem vllā intelligere nequit. Deus autem omnem sensum effugit. at vero in celis, vbi nulla opera sensuum requiritur, facie ad faciem cernetur, affulgente celestis gloria lumine, & speciei vicem diuini numinis subeunte natura. Verumtamen in hoc infimo mundi loco, in quo nihil est nisi mortale & caducum, quamuis integrum nobis nō sit perfectè beatū esse, quippe quibus Deum videre non liceat; tamen naturaliter eum quoq; vitæ statum expetimus, qui ad perfecti formam propius accedit. Hic autem status est sapientis, cuius animus rerum diuinarum & humanarum contemplatione alitur; ac cogitando semper aliquid præclarum aut inquirat, aut agit. Quid? sapientes viros, & in aliquo doctrinarum genere præstantes nōne cuncti admiramur vt potè ingenio & intelligentia nobis excellentes. Nec quidem in scientia excellere pulchrū arbitraremur, si nihil ad naturæ nostræ conditionem dignitas

tas ista pertineret. Ergo ad comparandam rerum scientiam natura mouemur: qua instigante non solum absolutam felicitatem, sed inchoatam etiā adumbratamq; persequimur. Quod si grata sunt ea, quæ secundum naturam sunt, non sanè incunda nō erit sciētia, qua mens animusq; perficitur. Unde, quoniam quæ incunda sunt propter se amantur, in sacrarum rerum monumētis ludo assimilatur, qui sui gratia petitur, quiq; ex se ipse delectat. Ac præclare veteres illi poëta simul atq; theologi eorum vitam, qui post mortem in Elysiis & fortunatis campis degerent, ob id inprimis beatam cecinerunt, quòd nullis operosis negotiis impediti, nullis molestis occupationibus implicati omne tempus & operam in indagatione rerum & circumspeditione consumerent. Nec ego sanctis & beatis hominibus, qui in celestibus domiciliis cum diuinis mentibus commorantur, ullam aliam actionem esse præter diuini numinis contemplationem existimo: quos otiosos esse & nihil agentes, si uiuunt ac sapiunt, non est vlla ratione credendum. Nec si corpus cibariis nutritur, non etiam animus suis nutrimentis educatur. Non autem corporeis alimentis incorporea mens vescitur, sed diuinis. Quæ autem hæc? Rerum cognitio & contemplatio ipsa est animorū suauissimus pastus, quo immortales aluntur; ipsa est poëticiū illud nectar & ambrosia, quam soli calites bibunt: nempe in quorum natura nullius rei cadit ignoratio; quos omni re deceat præstantissimos esse. Tum rerum sacrarū periti censent doctos viros in summo calo, quod ab immenso splendore empyreum vocant, ubi sedes sunt beatorum, velut maiores stellas cali stelliferi elucere. Sic pios homines sequitur post mortem scientia, & quos in terris honestat, in calis quoq; singulariter exornat. Quin nihil omnium est, quod similiores Deo nos reddat,

dat, quàm sciētia; cū is, qui calum & terram implet;
quiq; res vniuersas producit, sciētissimus sit, omnia cer-
nens, omnia intelligens, omnia sapientissimè regens at-
que gubernans. Cuius intelligentia absoluta & perfectio
ideo est, quia nulla vsquam res illum latet, nec vnquam
contingit eum aliquid scire, quod aliquando ignorane-
rit. Prudenter itaq; apud Homerum Sirenes Ulyssē
carminibus suis irretire studebant nullam rem aliam
præter scientiam illi pollicentur: qua non ignorant in-
genuos & liberales homines capi. Attamē leuis & cu-
riosi hominis est omnia velle cognoscere, quæ vel puero-
rum cantuunculis efferuntur, aut in vulgi rumores te-
merè emanant: sed honestarum & vtilium rerum cog-
nitio laudatur, quæ vel ad animi culturam pertinet, vel
ad degendæ vitæ rationem facit. Proinde artes illas
nunquam probauerim, quæ licet vulgus in admiratio-
nem rapiant, tamen ex se inanes atq; inutiles sunt; quæ
nec honesti faciem ullam habent, nec aliquod huma-
næ vitæ commodum & utilitatem pariunt. Egregieq;
Magnus Alexander cū spectasset quendam ex di-
stante spatio in foramen acus grana ciceris inferentem;
admirantibus ceteris, ipse tantummodo eiusdem legu-
minis modio illū donauit, ratus maiore premio indig-
nam operam, quæ nullum virtutis specimen daret, neq;
vllum vitæ fructum afferret. At rerū naturas inqui-
rere, liberales artes addiscere, priscorū facta, maiorum
instituta, religionis cultum, hominum mores & vitam
observare, id porro mentem & rationem induentis ho-
minis est. Quoniam verò nobis in huius vitæ curricu-
lo minimè licet rerum omnium naturas percipere, ac
paucis datur inter tam multos sententiarum errores
veritatis lumen aspicere. scitè Plato sentit eū esse bea-
tum, cui diuinitus contigerit etiam in senectute veras
opinionēs.

opiniones assequi posse. Nec iniuria Solon vnus è septē Gracie sapientibus gloriatur se aliquid quotidie addiscentem fieri senem. Quantus autem sit in nobis amor cognitionis, ex hoc facile patet, quòd nulla spe cōmodi, sapē etiam magna cum facultatum iactura ac salutis periculo spōte ad ingenuas artes appellimur, neglectisq; corporis voluptatibus, quæ hominem frequentius & vehementius mouent, vtrò ad scientiā rapimur, nec cum maximis laboribus & molestiis compēsare dubitamus oblectationem, quam ex doctrinarū studiis accipimus. Non enim quemadmodum corporis voluptas, sic animi delectatio satietatem vllam gignit, illa brevis & nocens est, hæc salutaris atque perennis; illa vires enervat, hæc confirmat; illa nobis cum brutis animantibus, hæc cum diuinis mentibus communis: hanc si ita mente sentiremus, sicut illam sensu gustamus, profectò non minus doctrinæ, quàm auri studio traheremur, magisq; nos Musarum carmina, quàm Sirenum cantus ad se excitarent atque allicerent. Agite, quis calorū conuolutiones, siderum imagines, astrorum vultus, stellarū inflammationes, solis circuitum, lune mutabilitatem, ætheris ardorem, elementorum inter se fœdera & inimicitias nō summo opere scire desiderat? Quis ventos, grādines, imbres, fulmina, tonitrua, tempestates, ac quæcunque in aëre generantur nosse non mirum in modū gessit? Quis siluas, colles, valles, campos, ac reliquū terræ ornatum contemplandi studio non flagrat? Quis regiones, vrbes, maria, insulas, & quæ in terra ac mari sunt diuersarū generum animantia, feras, bestias videndi cupiditate non inflammatur? Quis istiusmodi sapientum hominum studiis & delectationibus vllius opes, regna, voluptates anteposuerit? Sed obscuritatem natura & occultarum rerum cognitionem omittamus: quantum histo-

riarum

riarum lectio nos delectat? qui incredibili cum delectatione res gestas legimus, ac magnorum virorum dicta & facta sapius legendo repetimus? Sed & fabularum, quæ fictæ res sunt, recitatio quanto cum incunditatis fructu nos detinet? cum sæpè cibi ac somni desiderium aut expellat, aut tranquillet? Nõne ista scientiæ cupitas magna est, quæ non dicam corporis voluptatibus, sed necessitatibus antefertur? Verùm exempla sapientum virorum intueamur, qui huic discendi querendiq; delectationi toto sese animo dederunt. Quo studio Aristotelem censeatis in litteris etatem egisse? qui ex tot tantisq; suis præclarissimis monumentis nihil aliud toto vitæ suæ tempore fecisse videtur, quàm legisse, disputasse, scripsisse. Quoniam ardore putatis Carneadem ad sapientiæ studia ingenium applicasse, cum sumendi cibi causâ recumbens manum in mensam porrigere non recordaretur? Qua cura in describendis formis Archimedem intentum infixumq; fuisse ducitis, cum nec patriam expugnari, nec domum ab hoste capi sensit? Sed nec militi nomē suum percunctanti potuit indicare nimia cogitatione sensibus alienatus. Itaq; ferro trucidatus figuras, quas acri diligentia depingebat, proprio cruore fœdauit. Jam Socrates stans vno eodemq; in loco diem integrum ab aspectu celi immotam oculorum aciem sæpè tenebat; nec longa contemplatione defatigabatur, quem inuestigationis delectatio recreabat. Demosthenes si quando antelucanis opificum vigiliis victus fuisset, ægerrimè ferebat. Zoroaster verò annos viginti solus egit in secreto & abdito loco, ne ab inuestigatione rerum vllis negotiis abduceretur. Anaxagoras patriam & patrimonium reliquit, vt liberius doctrinarum studiis vacaret: deinde reuersus in patriam accusantibus aliis quòd possessiones incultas deservisset,

set, non essem, inquit, ego saluus, nisi ista periissent. Crates veritus ne diuitiarum cura mentis solertiam restingeret, ingens auri pondus in mare proiecit, Abite, inquiens, pessum mala cupiditates: mergā ego vos prius, quam a vobis ipse demergar. Democritus post Persidis, Arabie, Æthiopia, Ægypti regiones peragratas patrimonium vendidit, atq; in solitudine secessit, quodq; grauius est, oculos sibi eruit, ne in exquirendis rerum naturis animus ab aspectabilibus formis vanis cogitationibus impediretur. Et quoniam exemplis plena sunt omnia, videte Pythagoram, Platonem, Apollonium, Solonem, aduertite quæ maria transferint, quas nationes adierint, quas gentes Barbaras penetrauerint, quo studio, quo labore, quo vitæ discrimine, ut ceterarum gentium disciplinas artesq; perciperet. Pythagoras Memphis vates in Ægypto conuenit, a quibus permultorum seculorum obseruationes accepit. Hinc ad Persas accessit, a quibus calorū & siderum pleraq; rationes intellexit. Tum Cretam versus Lacedæmoniam iter contulit, vbi Lycurgi & Minois leges ac iura cognosceret. Deinde in eam Italia partem venit, qua magna Græcia dicebatur; in quam primus philosophiam dicitur intulisse. Unde celeberrimum Pythagoreorum est nomen. Plato Ægyptum, magnam Græciam, Siciliam, circumiuit, captus a piratis, coniectus in tyranni potestate veritus non est capitis sui cum periculo sapientes homines visere, a quibus aliquid addisceret: nec qui magister erat Athenis aliorum discipulus esse erubuit. Apollonius philosophus Persas, Caucasum, Albanos, Scythas, Messagetes, Indos obuiit, atq; ad Brachmanas peruenit. Inde per Elamitas, Babylonios, Chaldeos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Pæonices, Palæstinos, Arabes reuersus Alexandria in Æthiopiam

naugavit, vt cognitionis aliquid ex omni parte liba-
ret. Solon in Egyptum, in Ciliciam, in Cyprum perre-
xit; nec peregrinus auditor unquam effectus fuisset, si
non illum ingens sciendi desiderium in diuersas partes
rapiuisset. Quid Xenocratem, Crantorem, Arcesilam,
Lacydem, Theophrastum, Zenonem, Cleathem, Chry-
sippum, Antipatrum, Carneadem, Panetium, Clito-
machum, Philonem, Antiochum, Possidonium, atq;
innumerabiles alios philosophos memorem, qui in pere-
grinatione discendi studio etates suas contriuerunt?
Cum igitur, Auditores, in homine tantum scientia a-
morem à natura ingeneratū videmus; quid causa est,
cur modicus labor nos à doctrinarum studiis tam faci-
le diuertit? An, quia hominis ingenium (vt poëta comi-
cus ait) à labore ad ignauiam procline est? an, quia non-
dum ullos ingenuarum artium fructus degustauimus?
quos si quicquam odorati essemus, nulla res unquā nos
a musarum commercio segregaret. Verumtamen, vt in
proverbio est apud Græcos, Difficilia quæ pulchra: &
Poëta ille præclare. Sic enim vertimus in Latinum:

Virtutem ante ipsam durum posuere laborem
 Dij superi. Longa est ad eā via, & ardua primū.
 Sed tandem postquā licuit cōtingere summum,
 Fit lenis, tibi quæ ingressu primo aspera visa est.

Itaq; industria atq; inertia vias inter se dissimiles esse
 philosophi docuerunt: quas Pythagora littera in duas
 partes diuisa aptè congruenterq; designat: alteram pri-
 mō leuem, sed posthac inincunditatis & asperitatis ple-
 nam; contrā alteram primō asperam, sed deinde leuem
 atque incundam. Quas easdem vias poëta apud infē-
 ros comminiscuntur, alteram ad Elysios cāpos, alteram
 in poëtarum loca ducentem; arctam illā & angustam,
 quæ ad vitam ingredimur, hanc latam & patentem,

quæ

quæ in interitum trahit. Sed quæso, Adolēscētes, fingite animis Xenophontias mulieres, quarum altera voluptatis nomen habet, altera pædia, non aliter vobis, atque Herculi, obuiam fieri, & vtrāque niti vos ad se suis commodis & dignitatibus propositis aduocare; dubitabitis vtram insecuturi sitis? An spreta voluptate virtutem, quæ omnia vitæ nostræ ornamenta secum affert? an spreta virtute voluptatem sequemini, quæ infinitis malis nos implicat, & æternas maculas turpitudinis & flagitiorum inurit? Sunt, nec inficior, sunt radices virtutis amara; verum fructus suaves & dulces sunt. Cuius quidem modi sapientissimus pœta Homerus herbam moly esse confinxit: quam Mercurius ad Ulyssē à summo æthere portauit. at voluptatis dulce initium, felle mixtus est finis. An corporis & fortunæ bona, quæ fluxa & incerta sunt, cum animi bonis vlla ex parte conferemus, quæ nostri iuris sunt firma & stabilia, plena laudis, plena honoris, plena dignitatis & honestatis? Quamobrem optimarum artium studia lubenti & alacri animo non solum instigante, sed etiam adiuvante natura suscipite; quibus familia honorem, generi memoriam, Patriæ gloriam, amicis laudem, vobis totius vitæ maximos & amplissimos fructus comparabitis.

B 2

DE

DE UTILITATE

SCIENTIARVM,

ORATIO II.

DVÆ res præcipue sunt, Auditores, quibus à brutorum animantium genere & natura distingui-
mur, Ratio & Oratio: hæc hominum societatem copu-
lauit inter se consilia mentis & sensa communicando;
illa disciplinas & artes inuenit, quæ magnarum rerum
cognitione animum exornarunt, atq; innumeris com-
modis mortalium vitam expleuerunt. Quamobrè im-
merito de vniuersorum parente natura conquerimur,
quòd ceteris animantibus præsentior, quàm homini fue-
rit; quoniam illis munimenta corporis & ornamenta fa-
bricauerit, hominem verò nudum in nudam humum
vagientem atque egentem rebus omnibus absiecerit.
Nam ut taceam manuum ac ceterorum membrorum
opportunitatem, quæ ad diuersorum operum munerūq;
functiones maxima est, virtutes, quas in hominis ani-
mo inseruit, eiusmodi sunt, ut vitæ nostræ conditio & v-
tilitatibus, & dignitatibus, & voluptatibus reliquo-
rum animantium victu melior & optabilior effecta sit.
Quam rem planè tam cognoscetis, cum utilitates ex-
plicuero, quas nobis artes & doctrina copiosissimè attu-
lerunt. Et quidem artes omnes ad naturā hominis ad-
iuuandam & conservandam repertæ sunt: quibus ea,
quæ desunt, acquirimus, & quæ adsunt tuemur, & quæ
natura sunt imperfecta perficimus. Artium altera ani-
mū expoliunt, altera corporis necessitatibus deserviūt.
Hominis autem natura corpore & animo constat. Ani-
mi vis ea est, quæ mouemur, quæ intelligimus, quæ pro-
uidemus, quæ hæc ipsa dicimus & agimus. Cuius phi-
losophorum

philosophorū omniū sentētia duæ sūnt partes, altera par-
 ticeps rationis, altera expers; mēs, inquā, & appetitus.
 Mēs his potissimè doctrinis excolitur, quæ in rerū cog-
 nitione versantur; appetitus verò his præsertim artibus
 instruitur, quæ præceptiones suas ad agendū traducūt.
 Spectāt autem ad cognitionē artes eæ, quarū finis sola
 scientia terminatur; nimirum quæ rerū naturas & vi-
 res indagant, nec earū modò rerū, quæ aut terra, aut
 mari, aut calo fiunt, causas inuestigant, verū etiam
 diuinarum rerum amplitudinem dignitatēq; perspi-
 ciunt. Etenim quæ in rerum natura sūnt omnia vel hu-
 mana vel diuina sub intelligētiam cadunt. Intelligen-
 tia verò rerum cognitione perficitur. At artes, quæ vir-
 tutum præceptis hominum vitam & mores instituunt,
 ad actionem pertinent. Inspectiua scientiæ sūnt, in pri-
 mis eæ, quæ res celestes contemplatur philosophia, seu
 primam illam, seu diuinam, seu metaphysicē, seu
 theologiam nomines; deinde eæ, quæ natura vires occul-
 tas perscrutatur, physice ob id Græco verbo nuncupata;
 postremò discipline, quæ ab eidentia ac demonstra-
 tionis præstantia mathematicarum nomē adeptæ sūnt.
 Sed in actiuis doctrinis moralis philosophia consilio &
 forma excellit; quæ viuendi modum, finē, & officia præ-
 scribit. Verū artes, quæ ad corporis & vitæ necessita-
 tes operam suam præbent, fabriles, atque operaria, vul-
 gò mechanica dicuntur. Sed omnium doctrinarum &
 artium quedam quasi ministra sūnt grammatica, rhe-
 torica, dialectica; quæ orationem formāt, prima emen-
 datè loquendi, altera ornatè dicendi, tertia probabili-
 ter differendi rationem tradens. Quarum munus, quia
 sine lingua societate nec docere, nec discere, nec inter nos
 quicquam agere possemus, tam latè patet, quàm hu-
 mana vitæ limites explicātur. Atqui singillatim cuius-

que artis naturā inspiciamus, ut perspicuū deinde fiat quid unaqueq; valeat, & quā in rē utilis & idonea sit. Et primas omnium mathematicas disciplinas attingemus, quæ primæ omnium inbētur à pueris addisci, quoniā ad reliquas doctrinas & sciētias aditum patefaciunt. Quæq; nō ut reliquæ artes tū demū profunt, cūm perceptæ sunt, sed proficiūt etiā cūm docētur. Nā animos ad rerū sciētiam excitāt, & ingenia exacuunt, & discēdi celeritatē cōparant. Ipsam etiā mentē ab istarū rerū formis, quæ oculorū sensu percipiuntur, ad earū rerum quæ nec cerni nec tangi possunt, contēplandā naturam alliciunt. Tractant autem magnitudinem rerum aut diuisam, aut coniunctam. vnde quatuor earum genera proflexerunt. Nam diuisam magnitudinem, hoc est, numeros arithmetica & musica, cōiunctam geometria astronomiaq; considerant. Et numeros per se quosq; arithmetica, inter se verò compositos musica perpendit. At coniunctam magnitudinem, si immobilis est, sicut terra, quæ in media mundi sede locata non mouetur, geometria ponderat; sin mobilis, quale est cælum, quod circa terram perpetua reuolutione conuertitur, astronomia circumspicit. Ergo in primis arithmeticam numerorum formas & proprietates examinantem spectemus: quam Plato omnium scientiarum præstantissimā esse duxit, quia omnium prima esset: quoniā eius munere artes omnes & doctrina maxime admodum indigerent; quæq; Pythagoras arcanā & religiosam quandam scientiam contineri censuit, quod numeris vniuersa constarent. Hinc Aenæoar Babylonius, sicut Albumasar refert, eum cuncta nosse aiebat, qui numerorum scientiam assecutus fuisset. Hinc veteres philosophos & theologos summam operam in hac arte nauasse videmus, qui rerum qualitates & naturas certis numero-

rum notis interpunctionibusq; signabant. Quid? quòd
 leuissimus eius vsus tātus quoq; est, vt eo ignorato nul-
 la mercatura fieri, nullum negocium inter nos unquam
 transigi posset? Hanc artem nonnulli repertam à Sido-
 niis, perfectam à Pythagora volunt: tamē eius initium
 à natura profectum est, cum in omnibus hominibus na-
 turalis quædam numerorum notio insit. Quapropter
 Plato simul & Aristoteles hominem, quòd numerare
 nosset, (neque enim id sine ratione & intelligentia fit)
 omnium animantium sapientissimum esse dixerunt.
 Arithmetica affinis est musica, quæ à musis nomen ac-
 cepit, cum numeris modos vocesq; coniungens, vt fabu-
 lis proditum est, ab Orpheo & Amphione inueta; quo-
 rum alter feras lyra cantibus placasse, alter saxa testu-
 dinis sono mouisse perhibetur: vt verò historia tradunt,
 à Pythagora excogitata; qui in officina fabri ferrarij
 ex malleorum ictibus interualla sonorum & concentum
 obseruauit, ac mox rationem harmonia in preceptiones
 redegit. Ac, quoniam à natura ad musicam rationem
 compositi sumus, quæ differentes qualitates tanquam
 acuta cum grauib; inter se rēperans corporis integri-
 tatem quasi concentum quendam effingit, naturaliter
 certis motibus delectamur, nec vlla gens est tam imma-
 nis & barbara, quæ sonos cantusq; non amet. Et quoniā
 naturalis ingenij motus in primis annis maxime ap-
 parent, infantes (quæ etas difficillima tractatu est)
 quam alia re magis, quàm cantu mansuescunt? Sed
 & labores, quos humane vitæ conditio secum affert,
 nōne aliqua symphonia vocis & sono mitigare cona-
 mur, tanquam donati hoc à Deo munere, quo vitæ no-
 stre curas & molestias alluemus? Hinc pastorum ca-
 lami, hinc agricolarum carmina, hinc nautarum sono-
 re voces exaudiuntur. Immo etiam ipsa bellua cantu

flectuntur atque consistunt. Ac ceruos fidibus oblectari, delphinos vocis inflexione teneri plerique rerum scriptores tradiderunt. Aues praterea quam numerosè quam modulatè canunt! ita ut non tantum homines natura, sed etiam reliquos animantes harmonia modis imbuerit. Taceo quod multi & grauiissimi authores litteris mandarunt, Alexine fontem cithara sono permoneri, & quasi ad tripudium excitari, ne inanimatis rebus tribuere sensuum voluptatem videar. Sed certè in omnibus vniuersitatis partibus inesse musicam videmus. Nec mirum, cum totus ipse mundus, ut Pythagora & Platoni placet, à Deo musica ratione fabricatus sit. Nā illi nouem calorum orbis varia conuersione agitari certis sonorum interuallis diuinum concentum efficiunt: & elementa dissimilia inter se genere amica temperatione secum ipsa consentiunt: atque ita cum summis infimæ partes, & cum celestibus terrestres apta conspiratione conciliantur, ut admirabilis vniuersi temperatio quasi quedam harmonia mente & intelligentia cõprehendatur. Anima quoque cum corpore singulari numerorum coniuratione sociatur: ex quibus inter se discrepantibus interitus totius animantis efficitur. Atque hoc est, quod poëta fatum & fatalia tempora vocauerunt. Ergo musica naturaliter oblectamur, quoniam harmonia quadam effecti & instituti à natura sumus. Et in summo illo celo, in quo beata mētes incredibilibus gaudiis perfruuntur, laudes diuini numinis suauissimis cantibus celebrari pia nobis religione persuasum est. Quam rem in terris imitati sonos & cantus in diuinis laudibus & sacrificiis adhibemus. Ideo musica priscis temporibus nō modo studij, sed etiam venerationis plurimum habuit. Nec verò tantum voluptatem ex ea peti oportet, verum etiam animi quādam moderationem

&

& tranquillitatem. Neq³, enim ad solam aurium oblectationem, sed ad rectam animi compositionem à Deo nobis data est. Quae quidem in humanis animis ita dominatur, ut incitare, & sedare, ac ducere quò velit hominem possit. Sic inflammata adolescentis cuiusdam libidine olim Pythagora opera mutato sono restinctam fuisse accepimus. Quamobrem Plato scripsit musicae leges mutari non posse, quin non etià reip. status immutetur: quoniam hominum mores diuersis cantibus dissimiliter effinguntur. Accedit geometria, quae lineamenta, figuras, intervalla ac magnitudines docet. Superioribus disciplinis cognata, cum numerorū scientia confirmetur, humanae vitae summopere necessaria; sine qua domos extruere, vrbes describere, spatia locorum metiri, commoda occupare nullo modo liceret. Ab eadē regionum maritimarum atq³, terrestrium cognitionem didicimus, quae humanam societate infinitis penè commodis affectit. Eius inuentionem nonnulli Meri nescio cui, nonnulli Aegyptiis tribuunt, quòd dimetiēdi modum & rationem primi excogitauerint ad dirimendas de agrorum terminis contentiones, quos magna vis aquae Nili terram inundantis limo obruebat. Sed à Pythagora tamen exculta, & ab Archimede & Euclide praeclarissimis monumentis commendata fuit. Nec immeritò nationes, quae geometria sunt expertes, barbarae habentur, quoniam ea disciplina caret, quae humanum viciū perpoliuit. Itaq³, vox illa Socratici Aristippi laudata adeò est, qui ad Rhodiorum litus aduersa tempestate eiectus cum geometricas figuras in arena descriptas intuitus esset, socios bono animo esse iussit, quòd hominum vestigia conspexisset. Astronomia relinquitur rerum, quas tractat, dignitate praeclara. Nam caelorum conuersiones, siderum motus, astrorum ortus ob-

rusq; considerat. Quæ verò ex stellarum certo cursu as-
 pectusq; in natali cuiusq; die res futuras prævuntiat,
 Astrologia proprius nominatur. Et quidem huius dis-
 cipline peritis licet ea prædicere, quæ vi calorum effi-
 ciuntur, ut tempestates, imbres, ventos, frugum uberta-
 tem, agrorum sterilitatem, morbos, egrotationes, vales-
 tudinem, ea nimirum ratione, qua rerum corporearum
 quæ sub lunari orbe sunt, vis ad celestes siderum orbes
 potestatemq; deferatur. tamen eorum, quæ in nostra vo-
 luntate posita sunt, prænotionem veram nullam habet:
 quandoquidem animus ut ab omni mortali concretione
 solutus, sic ab astrorum imperio & dominatu liber est.
 Quanquã bene gnaris astrologis non inficior licere na-
 turales hominum ad virtutes aut vitia propensiones no-
 tare, quatenus animi variè aut ad iram, aut ad libidi-
 nem, aut ad aestitiam, aut ad hilaritatem ex dissimi-
 li corporum confectione magis afficiuntur: quæ nõ igno-
 ramus ex quatuor elementorum qualitatibus diuersa
 ratione componi. Quas voluntatis inclinationes ratio-
 ne tamen regere & moderari possumus nos, qui in no-
 stra potestate nostrarum actionũ principium tenemus.
 Atq; hoc sanè est seipsum vincere, hoc est astris domi-
 nari, videlicet naturales procliuities & motus tem-
 perare; quibus stelle corpora, corpora animos afficiunt.
 ita ut si nostros animos ad rem quampiam astra impel-
 lant, non cogant tamen, alioquin stellis ita vim omnem
 tribuere, ut quæcunq; in terris fiant, earum virtute fiât,
 isthuc esset fatũ asserere: quod Christiana religio dam-
 nat. Nullum enim rectè factum iure tum laudaremus,
 nullum malefactũ reprehenderemus; atque immerito
 virtuti premium, vitio pœna vlla daretur, eò quòd vo-
 luntatis libertas nulla esset. Nec sapientes isti vident
 se Dei maximi potestatem tollere, cum calorum virtu-

te inferiore[m] eam constituunt. Verum ipse est celi ac terre moderator & author, prima & princeps omnium rerum causa; cui reliqua causa totam vim suam in acceptu[m] referunt. Sed ne aliud euagemur, astronomie principes & authores inquiramus non indignos maximis honoribus, qui mortalium vitam plurimis & ingentibus commodis amplificarunt. Nam ad res opportunè gerendas dies, menses, annos ritè discreuerunt; ac ferendi, medendi, nauigandi tempora docuerunt, quorum ignoratione grauissimis periculis hominum vita vexaretur; & ab his caducis & fragilibus rebus ad caelestes & diuinas humani animi cogitationes traduxerunt. quas dum sumimus, in patriam remigrare, & in superos quodammodo euolare videmur. Astrorum cognitionem nonnulli Atlanti Iapeti ex Libya filio adscribunt; quem in sui nominis montem conuersum fuisse poëta confingunt, ac Torquere axem humero stellis ardentibus aptum. Aegypti verò sibi vendicant; qui ex quarta lune obseruatione futuros ventos ac tempestates prenotasse feruntur. A quibusdam Assyrii siderum scientiam effecisse putantur; quòd astrorum conuersiones & motus obseruare commodius illis fuerit, qui regionem planam & calum vndiq[ue], apertum sortiti essent. Qua in natione Sidonij maxime excelluerunt; quippe qui cum mercibus in diuersas oras nauigarèt; & Chaldaei non ex artis, sed ex gentis vocabulo sic nominati. qui tantum in hac arte sibi sumpserant, ut predicarèt se ex natali die cuiusque vita qualis esset futura posse predicere. Verum astrologorum predictionibus & promissis credere nos religionis nostra principes vetant. Astronomorum tamen solertiam & machinationem laudant, quòd res sublimes & à nobis oppidò remotas ingenij sagacitate indagarint, & eorum cum terra so-

cietatem

cietatem & communionem exprefferint. Cuius rei cognitione commoniti non de huius vita exigua luce, sed de illa perpetua & aeterna cogitare debemus. Et quoniam de mathematicis disciplinis satis multa diximus, ad Physicam veniamus: quae rerum naturalium occultas causas aperit, & in lucem vires abditas prodit. Nec verò eius munus est diuinas mentes, & res quae sensum effugiunt, perscrutari, sed indagare mixtas atq; cōcretas, earumq; naturas & originem nosse. Et mathematica quidem discipline formas tractant, quae oculis cernuntur; physice verò formas expiscatur, quae sub oculorum aciem non cadunt. atq; illa formas à corporibus, in quibus insunt, cogitatione seiungunt; haec non separat, sed qua vi quòue pacto res corporeas & aspectabiles afficiant exquirat. Quae mihi rerum, quae generantur & intereunt, causas ex natura, tanquam ex Hercule clauam euulsisse videtur. Nec à nobis laudari satis unquam potest ob ingentes utilitates, quas ad degendam bene acturò vitam inuenit. Equidem natura nostra quae infesta quae amica, quae aliena quae cognata, quae noxia quae salutaria essent edacuit. unde prognata medicina est mendendorum corporum magistra, vel Gabilonij Arabi, vel Solis Celi filij, vel Apollinis, vel Aesculapij Epidaurij inuentum. Tum multa superstitione nos liberauit, dum obscuras multarum rerum causas explicuit, vt terremotuum, aëris cōflagrationum, eclypsis solis ac luna: quae causas ignorantium mentes vana religione non sine magno cum metu inficerent. Prater eo voluptates & gaudia, quae naturalium rerum scientia parit. Quibus allekti pleriq; in solitudinem concesserunt opes & patrimonia negligentes, vt liberius naturae inquisitioni ac contemplationi vacarēt. Nata verò physice ex admiratione dicitur: quoniam ingeniosi homines ignorantes

rantes vnde tot res tam varia atq; inter se genere dissimiles orirentur, admirantesq; tantam naturæ vim atq; præstantiam causas inuestigare cœperunt, quæ res istas efficerent. Cùm verò permulti naturæ scrutatores fuerint, difficile est vnum aliquem inuentorem physices inuenire. In his est Thales Milesius, Empedocles, Democritus, Heraclitus, Anaxagoras (& quidem singulos enumerare nimis operosum esset) quos omnes Aristoteles Stagiritæ ingenio & diligentia superauit. Ex rerum naturalium indagatione docti homines Dei notitiam affecuti sunt: quandoquidem ex effectis rebus ad efficientes causas tanquam gradibus quibusdā conscendentes vnā postremo & principem omnium causam inuenerunt. Siquidem vniuersi vnum principium esse oportet æternum & immortale, quod se ipsum nūquam deferat, & omnes virtutes complectatur, quæ in singulis rerum generibus insunt. Hoc autem principium Deus est, qui nullo ortu generatus omnia ipse creauit, moderatur atq; gubernat, ex se existens, totius boni fons & origo. Sic igitur metaphysice, seu theologia nata est, quæ præter communes omnium rerum & vniuersales proprietates ac rationes diuinas etiam mentes, & vniuersi fabricatorem & rectorem Deum intuetur. Igitur Theologia non corporum formas & magnitudines, non rerum naturalium causas & vires, sed præcipuè res diuinas immortalesq; considerat. Dei verò cultus religio est sedes omnium virtutum, viuendiq; præceptrix: quæ homines moribus & studiis inter se conciliat, leges sancit, iura corroborat, ciuitates instituit, resp. conseruat: quæ deniq; sublata omnis vitæ ratio tollitur. Et de diis quidem apud Persas Magi, apud Indos Brachmanes, apud Ægyptios sacerdotes, apud Græcos Orphici, Pythagorici, Platonici disputarunt. Qui vt intellexerint

Deum

Deum esse, quia necesse est procreatarum rerum pro-
 creatorem aliquem esse, tamen qualis esset nullis rerum
 vestigiis odorari potuerunt; nimirum quia nulla res in
 mundo est, quæ diuini numinis vim vniuersam & pro-
 priam potestatem concipiat. Nobis verò iacentibus in
 teterimis tenebris ignorationis Dei Deus & homo
 Christus caleste lumen porrexit; quo verum Deum cer-
 neremus, atq; illum pie ac sanctè coleremus. Quamob-
 rem nostra theologia, sic appellata non solum quia de
 diuinis rebus differit, sed etiam quia nobis à Deo pro-
 nuntiata est, non tantum Deum esse; id quod ratio na-
 turalis facit: quippe in omnibus hominibus natura Dei
 quandam opinionem inseruit: verum etiam quis sit de-
 monstrat, & modum simul proponit, quo ipsius beneuo-
 lentiam nobis & amorem conciliemus: qui solus potest
 hominem cunctis bonis & letitiis sempiternis explere.
 Quis modo igitur non videt quantum nostri priscis il-
 lis theologis anteferendi sint? Nam illi naturales dum-
 taxat rationes sequuntur, quæ diuini numinis digni-
 tatem & naturam explicare non possunt; cùm produ-
 ctis rebus amplior sit. Quas quidam sequuti multa re-
 merè tanquam insani effutierunt à Dei maiestate &
 sanctitate aliena. Nos verò sacras & diuinas enuncia-
 tiones tenemus: quæ verissime sunt, & ad comparandā
 beatam vitam necessaria. Ac proculdubio si notio ve-
 ritatis beatum hominem facit, nos veri Dei cognitione
 beati efficiemur: qui ipsamet veritas est; cùm nihil sine
 Deo in rerum vniuersitate sit. Hæc prima, quia omninè
 præstantissima; hæc celestis philosophia est, quia res au-
 gustas & diuinas exponit, quarum contemplatione gal-
 lum nutrire, hoc est, mentem pascere Pythagoras iube-
 bat. Sed quando eas scientias enoluimus, quæ hominis
 intelligentiam perficiunt, commōstemus eas, quæ viro
 tutum

tutum & honestatis praeceptis appetitum informant.
Qua philosophiae pars quia mores animi affectionesq;
componit, moralis appellata est: appellata etiam acti-
ua, quia moralis virtus in actione consistit. Neq; enim
iustus est, qui quid iustitia sit nouit, sed qui res iustas
agit. Hac philosophia nonnulli à Socrate è calo in terras
euocatam aiunt, quod neglecta naturali philosophia se
totum ad rectè viuendum cōtulerit. Alij Pythagoram
censent apud Crotoniates, Heraclienſes, & Metapon-
tinos eam primū docuisse. Sed ante hos ego plures a-
lios sapientes viros extitisse existimo, qui in rationis
lucē versantes quid honestū, quid turpe esset viderint,
atq; aliis viuendi vias & praecepta tradiderint. Et quia
nostrarum actionum normam ratio praescribit, ratio
verò Dei donum est, moralis philosophia munus est
inuentumq; diuinum. Et quid hac philosophia melius
est? quid diuinus? quae societatem hominum communi-
tatemq; custodit? Quae so priscos homines intuemini, qui
passim in agris & montibus dissipati omne tempus ata-
tis sine vllius doctrina & scientia studiis bestiarū more
degebant, quàm omnis virtutis & cognitionis expertes
fuerint, nulla religione, nulla pietate, nulla beneuolen-
tia & communione coniuncti, nihil honestum, nihil re-
ctum, nihil homine dignum & laudabile cogitantes,
privati his commodis & ornamentiſ vitae, quae nobis in-
genue & liberales artes attulerunt. Sed postquam à fe-
rino & siluestri more viuendi auocati, & in hunc hu-
manum & ciuilem victum deducti sunt, Deum colere,
iustitiam retinere, honestatem conseruare, communi v-
tilitati studere, artes ad vitae vsus necessarios efficere,
horum & vitae praecepta describere coeperunt: quae ho-
minum cœtus mutua consuetudine inter se commodè &
honestè tuerentur. At quis dissipatos in agris homines

in vnum coëgit? quis officiorum præcepta instituit? quis vitia euulsit, & virtutes inseruit? quis ex immanibus & feris mites ac mansuetos reddidit? Hæc, quæ nunquã satis à quòquam laudata, est philosophia, mater & custos honestatis. Tres autem in partes ethicam, æconomicam, & politicam distribuitur. Ethica singulorum mores informat, æconomica familiam temperat, politica remp. administrat. Ciuitatis verò forma & fundamentum lex est, ratio, inquam, quæ facienda, & quæ contrà fugiēda sint iubens. Quare è morali philosophia leges ortæ sunt: sine quibus nulla ciuitas staret, nulla societatis communio, nulla vitæ instituta, nulla pietas & religio inter nos esset. Iam verò artes operariæ, quæ res ad vitæ vsus pertinentes subministrant, vt agricultura, vt fructuum reliquarum perceptio & cōseruatio, vt earum rerum, quibus abundamus, exportatio; &, quibus indigemus, inuectio, vt nauigatio, vt mercatura, vt ferri, æris, argenti, auri effossio, vt tectorum, quibus ab iniuriis celi nos defendimus, edificatio; vt agris subueniendi, valentes oblectandi, victum & cultum administrandi artes ita humano generi necessarie sunt, vt nulla sine illis vita omnino degi possit. Quæ quoniã plus utilitatis quàm dignitatis habere videntur, à me lenius attinguntur. Et veteres quidem illi propter ingentes, quas creant, utilitates ipsarum inuentionem sicuti ceterarum scientiarum diis immortalibus consecrarant. Sic agrorum culturam Saturno & Cereri, emendi ac vendendi institutionem Libero, lanificiam Mineruæ, fabrilem artem Vulcano, nauigationē Neptuno, edificationem Toxo Celi filio attribuerunt. Et Egyptij non in scitè Mercurij nomen in suis libris inscribebant, quod artes & doctrina nō hominum essent, sed munera & inuenta deorum. Ex his docti homines

artium

artium tria genera statuerunt; inspectiuum, quod solâ rerum inspectione contentum est; actiuum, quod ad agendum refertur; factiuum, quod opus aliquod post operam relinquit, quod oculis subiiciatur. Hæc enim vis huic verbo facere à philosophis subiecta est. Primi generis sunt mathematica discipline, physice, ac metaphysice: in altero genere moralis philosophia ponitur: ad tertium fabriles & operariæ artes reducuntur. Itaque artes omnes & doctrine aut inspectione, aut actione, aut factione continentur: quibus hominis natura, quæ animo & corpore consistit, adiunatur atq; perficitur. Hoc enim à principio explicare proposuimus, nimirum artes omnes atq; scientias ad adiuvandam & perficiendam hominis naturam inuentas fuisse. Quod pro temporis ratione satis à nobis effectum esse opinor. Sed quoniam sine lingua & oratione famula rationis nulla inter nos societas & vitæ quasi communitas esset, aliæ factæ sunt artes, quæ sermonem instruerent, grammatica, inquam, rhetorica, & dialectica: quarum prima (vt antè dictum est) tradit rectè loquendi, altera ornatè dicendi, tertia probabiliter disserendi præcepta, quæ tam latè patent, quàm se vitæ hominis animusq; diffundit. Ac principium cuiusque discantis grammatica est, ad reliquas doctrinas ianua. Nec ad summa nisi per infima venit. Vt autem locutio certa quadam ratione cõstaret, nec vitiosa esset aut barbara, ad doctiorum vsum loquendi conformata est. Inter grammaticos Apollodorus magno ab Amphitryonibus honore decoratus excellit. Tantumq; authoritatis olim grammaticis fuit, vt essent librorum, qui vel recipiendi vel contrà reijciendi forent, iudices atque censores. In quibus Aristarchus maximum ius habuit censoria seneritate insignis. At rhetorica docet ornatè & copiosè dicere, in foro ac

indiciis nata. Siquidē Oratores vt iudicum mētes sibi cōciliarent, orationis ornatum machinati sunt, quo audientium animos mirificè capi sentiebant. Sed ad alias res pertractandas eloquentia postmodum adhibita est. Inuentores autem rhetorices Tisiam quendam & Coracem Siculos memorant: sed apud Homerum Phœnix quidam est Achilli à parentibus datus intelligendi ac dicendi magister. Ceterum Dialectica præceptis ratio & oratio completur. Nam & verborum notiones, & rerū consecutiones aduertit, manatq; per omnes sapientiæ partes rerum momenta ponderans, ac cuique rei quid consequens, quid repugnans sit indicās. Quid autem hominis magis proprium est, quàm constanter & probabiliter loqui? In hac arte Stoici & Peripatetici præ ceteris philosophis se exercuerunt. Sed quemadmodum ceterarum scientiarum & virtutum semina, sic etiam dialectica principia nobis à natura insita sunt: verum à summis ingeniis deinde culta, ac postremo ab Aristotele perfectæ est. Tandem igitur, Auditores, cum tot tantasq; vtilitates conspiciamus, quas humano generi scientiæ pepererunt, de parente natura conqueri desinamus, quod iniquior nobis, quàm brutis animantibus fuerit. Nam plura ac maiora vitæ adiumenta & ornamenta ratione & oratione comparauimus, quàm aut illis à natura data sunt, aut ab eadem nobis subministrata fuissent. Sed ne nobis ipsi desimus cauendum est. Decriamus autem nobis, si bonarum artium studia & disciplinarum contempserimus; quibus hominis custos & procuratrix sapientia mater omnium virtutum atque regina fuetur. Verum ad ea liberales & ingenios homines cohortari superuacaneum est; quos animi cultus & honestas satis ex seipsa delectat.

35

DE CONSENSV DISCIPLINARVM.

ORATIO III.

SEpenumerò, *Auditores*, mirari soleo cur plura corporis viribus, quàm animi motibus tribuamus; qui celeritate ac virtute longè & multum corpori antecellit. Nam valentes homines suspicimus, illorumq; facta magnis laudibus & honoribus amplificamus: homines ingeniorum vi & solertia præstantes nullis meritis exornantur. An quia oculorum sensu non cernimus quis qualisq; sit animus, ob id eius dignitatē & præstantiam negligemus? Atqui ne Deum quidem videmus; quem nihilominus summa religione & cerimoniis veneramur, colimus, & precamur. Verùm animus vna tantum honestate contentus est; neq; ullam aliam mercedem laborum suorum præter virtutem requirat; quæ satis decora & laudabilis per se ipsa est, alio lumine nõ egēs, quo illustretur, quàm suo. Probuuntur apud imperitam multitudinem corporis studia, & digna præmia consequantur, arescētes inquam laureas, & ex ære aut marmore statuas; quæ vel inimicorū iniuria, vel temporum iniquitate facillimè euertuntur. At ingeniosi & docti homines omne studium suum in colendis rectis artibus ponunt; quæ sapientis animi formam speciemq; perficiunt. Quamobrem hodierno die mihi propositum est disciplinarum concentum explicare, qui mira voluptate vos (ut spero) delectabit, cū ad cogitandum de optimo animi statu & conditione vestram mentem inducet. Equidem ut omnes virtutes vno quodam consensu copulantur, sic omnes artes atq; scientiæ inter se certa conspiratione iunguntur. Nam primū quia nulla vir-

tus ratione vacat, nulla sine prudentia intelligi potest; qua est rerum expetendarum & fugiendarum cognitio. Docet enim voluptates, quæ absunt, non expetere; & ab his, quæ adsunt, abstinere: mox venientibus malis obstare, ac tolerare & perferre præsentia: tum Deum colere, parentes honorare, magistris obsequi, creditis in rebus fidem retinere, in animaduertendo lenitate, in amicitia beneuolentia & liberalitate uti docet. Atq; ut à capite reliqua membra, sic cetera virtutes à prudentia deducuntur, quæ idcirco sæpè aliis ut vim, sic etiam nomen suum impertit. Sed ipsam quoq; prudentiam & temperantia custodit, ne voluptatum blanditiis depræuetur, quæ mentem è sua sede disturbant; & fortitudo à malorum metu liberat, qui grauius turbare animum solet; & iustitia fouet rerum æquabilitate seruata. Iam iustitia, quæ in suo cuiq; dando cernitur, ut in ceteras virtutes æqualitatis usu se ipsa diffundit, sic illarum quoque societatem asciscit. Neque enim seruari nisi à temperato, nisi à forti, nisi à sapiente viro potest. Itaque uno suo nomine frequenter omnium virtutum vocabula complectitur. Videturq; mihi à prudentia rationem mutuari, cum æquabile nihil sit, quod à ratione nõ proficiatur, à fortitudine constantiam; nõ enim iustus est, qui constantem & perpetuam vnicuique ius suum tribuendi voluntatem non habet, à temperantia modum; sine quo iniustitia euaderet. Adhæc fortitudinem non solum, ut est in cõmuni prouerbio, fortuna adiuvat, sed multo etiam magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis vim illius confirmat. Eam quoq; temperantia roborat, dum corruptelarum illecebris debilitari non patitur; nec iustitia sustinet à suorum & patriæ charitate diuelli. Ipsa vicissim constantiam, & nomen suum cum aliis virtutibus communicat. Nam cum virtutis no-

men suum proprium sit (dicta est enim à viro virtus: viri autem propria est fortitudo) illud ipsum in reliquas animi rectas affectiones deriuat. Ac merito virtutes omnes hoc vno nomine appellantur, cum in omni virtute constantia insit. Postremo temperantia rationis expers non est, & à voluptatum insidiis prudentiam ipsam tuetur, & reliquas etiam virtutes in suo statu conseruat, habens à fortitudine firmitatis, à iustitia aequalitatis auxilia. Ex quo, quia ceteris modum praescribit, modestia; & quia cunctas animi affectiones recte componit, temperantia dicitur, quaedam quasi animi conformatio, affectionumq; concentus. Quamobrem non in scite virtutes omnes hoc vno temperantia nomine à doctis viris aliquando signatae sunt. Cum igitur inter se ita nexae & ingatae sint, ut alia ab alia separari non possit, nemo vnquam vnā virtutem habebit, qui omnes non habeat. Siquidem est in omnibus promiscue ratio, aequalitas, constantia, & modus. Ratio prudentiae, aequalitas iustitiae, constantia fortitudinis, modus temperantiae proprium munus est. Ac licet ratione quaedam à philosophis distinguantur, tamen omnes omnium compotes sunt, atq; vnaqueq; vim aliarum nomenq; participat. Non secus, Auditores, apta connexionē copulatae inter se discipline sunt, cum alia aliarum sinu complexuq; recipiatur. Quam doctrinarum coniunctionem, & quasi chorum in orbem deductum Graeci ἐκκοινωνία ἀδελφῶν appellant. Habent enim artes omnes atq; scientiae communia quaedam quasi iura, quorum vinculis inter se amice & beneuole vinciuntur. Ad quarum concentum explicandum arbitror necesse est in primis disciplinarum genera quot, & qualia sint ostendere. Sic enim illarum cognationem, & ordinem, quo inter se iunctae consistunt, melius intelligemus. Ac disciplinarum.

quidem genera & ordinem ex sapientissimi Salomonis libris optimè comprehendimus. Is enim, cui dedit Deus (ut ar enim iisdē verbis, quæ in sacris monumentis scripta sunt) prudentiam, & sapientiam multam valde, & altitudinem cordis, sicut arenam, quæ est ad oram maris, & multiplicata est in eo sapientia super omnes antiquos filios hominum, & super omnes sapientes Egypti; is, inquam, tres rerum scientias tribus libris complexus est, moralem, naturalem, atque diuinā. Quippe in Proverbiis vitam hominum & mores ad virtutem informat: in Ecclesiaste rerum aspectabilium naturas inquirat; quas cum fluxas & caducas reperit, negat homini ad beatè viuendum satis esse: in libro verò, qui Canticum canticorum inscribitur, multa de diuinis & celestibus rebus edisserit. Quas disciplinas, Auditores, dum sacras paginas euoluo, tribus summorum virorum nominibus ordine præscriptas cerno, Abraham, Isaac, & Iacob. Abraham Dei maximi dictis audiens moralem; put eos verò fodiens, rimansq; profunda Isaac naturalem; at castra celi, domum Dei, angelorū scalas intuens Iacob diuinam scientiam designare videtur. Quorum virorū nominibus Deus ipse appellatur, Deus, inquam, Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob; quòd eius concessu atq; munere nobis omnis cognitio & scientia data sit. Græci verò cum ista genera doctrinarum à Salomone accepissent, quo inferiores atate fuerunt, suis deinde libris accurato & exquisito verborum ornatu commendarunt, ac posteris quasi propria inuenta tradiderunt. Tamen omnis cognitio & doctrina à diuinorum scriptorum fonte dimanat. Nunc quia doctrinarum genera ostendimus, cognationem, quæ inter se apta & connexa sunt, contemplemur; simul etiam ordinem, quem seruāt inter se, tenebimus. Sed priusquam

vim

vim cuiusq; & naturam aperiamus, explicanda sunt. artes ea, quæ vulgò à sermone verbo Græco *λογισμῶν* nuncupantur, ceterarum scientiarum & doctrinarum quasi famula quædam & ministra, Grammatica, Rhetorica, Dialectica. Harum prima dat præcepta Latine loquendi; altera ornate dicendi; tertia probabiliter differendi. Grammatica cuiq; discenti in primis necessaria est, si ne vllò vitio purè & emendatè loquendi magistra, rudibus ad omnes doctrinas viam & ianuâ patefaciens. Itaq; pueris prima omnium proponitur. Rhetorica orationem polit distinguendo verbis, illustrando sententiis, ornando figuris; atq; omnem doctrinam mira suauitate aspergit, & elegante cultu exornat. Cuius equidem dignitate nihil præclarior, nihil laudabilior, nihil præstatius & admirabilior esse existimo. At Dialectica quomodo constanter loquamur docet. Id quod hominis proprium esse debet. Complect enim orationē & rationem: quæ verborum notationes perpendit, & rerum consecutiones diiudicat. Eius nos opera rem definire, genera discernere, sequentia adiungere, perfectâ concludere didicimus. Quoniam verò perspicendi quid in quaq; re sit, & iudicandi quale quidq; sit viam & rationem tradit, omnibus doctrinis atque scientiis necessaria est: ne qua in exquirendis rerum causis & naturis captiosa ignoratio nos à vero diuellat. Ob id ars artium & scientia scientiarum vulgò ab omnibus nominatur, quia ad omnem philosophiam primum quasi gradum & aditum iacit. Iam verò primum studium eius erit philosophiæ, cuius beneficio rerum humanarum & diuinarum cognitionem adepti sumus. moralis dico: quæ voluptatibus irretitum hominem liberat, & in ceca vitiorum caligine iacentem in virtutis lucem educit: quæ illustratus humana & diuina iura cognoscit, ac vera

a falsis, & ab honestis turpia rite prudenterq; discernit. Sanè malè affectus animus & inconstans in magna rerum obscuritate versatur; & velut fluctibus perturbationum in diuersas partes agitatius nullius rei scièntiam contingere potest. Et in malum animum nò intrare sapièntiam sacra scripta testantur. Atqui moralis philosophia, quæ cultura animi est, vitiorum radices stirpitus euellit, & rationi non obtemperantes motus refrenat. Verùm ut ordine prima est, sic etiam est quodammodo postrema. Nam, ut sileam quòd longo bonarum, & honestarum actionum usu confirmanda est, eatenus rerum quævis scièntia probatur, quatenus virtutum adiumentis nos ducit ad summum extremumq; bonorum. Quocirca dignissima est, & hominibus maxime utilis. Etenim reliquæ disciplina sola rerum inspectione contenta sunt; hæc præter cognitionem etiam virtutis usum exposcit: quo felicitas, hoc est, humani animi perfectio & absolutio comparatur. quandoquidem intelligentia diuinis mentibus similes sumus, sensu brutis; at virtute, quæ affectus animi moderatur, à ceteris secerimur. Quo de bono, ac de propria possessione gloriari constanter & libere possumus, quam cum aliis minimè communè habemus. Nec est vlla alia philosophia, quæ latius pateat, quàm hæc; quæ nulla ætas, nullum genus, nulla hominum conditio vacare potest. Sed nunc illam in suas partes distribuamus, quæ etiã inter se arcto quodam vinculo & quasi cognatione quadam continentur, ethicam, æconomicam, & politicam. Ethica vniuscuiusque animum, mores vitamq; componit: æconomica rei familiaris & domus gubernationem designat: politica rerump. species administrationemq; definit. quæ dum civili & vniuersæ vtilitati studet, singulorū quoque vitæ & moribus prospicit. Ac tria hominum gene-

ra facit, urbanum, rusticum, militare. Urbanum in cōformandis & emendandis ciuium moribus, in contro-uerſis & litibus componendis, in diſceptando & conſulendo poſitum eſt: rusticum ad culturam agrorum: militare ad tuitionem urbis & ciuitatis pertinet. Quae genera ſic etiam amica inter ſe ſunt, ut mutuis adminiculis ſuſtinetur. Ceterum ad coërcendū poenarum, metu à vitis homines, & ad virtutem premiorum ſpe cohortandum, leges ſanxit, iura deſcripſit, iudicia conſtituit: quae faciunt, ut iuſtitiae fructibus pace & otio liberè ac tuto fruamur. Nec verò ciuitates bene gubernarentur, niſi familia bene regerentur; nec familia bene regerentur, ſi non cuiusque mores bene inſtituerentur. Nec ſunt iidem omnium mores, ſiquidē alia iuuenum, alia ſeniorum, alia magiſtratuum, alia priuatorum, alia ciuium, alia peregrinorum ſtudia & officia ſunt. Quae qualia eſſe debeant, vna moralis philoſophia decernit. Cuius partes ſic inter ſe congruunt & coherent, ut nulla ratione diuelli queant. Quamobrem ut Sol ceteris ſideribus hoc auguſtior, quo latius lumen ſuū tendit; ſic moralis philoſophia nobis eo venerabilior, quo amplior eius eſt uſus. quippe bonum quo magis ſe aliis communicat atque diffundit, hoc preſtantius eſt atque diuinius. Huius philoſophiae, ſed elegantiores & poti- tiores, alumni ſunt Poëtae, Hiſtorici, & Oratores: quo- rum omnium finis eſt hominum vitam ad virtutis ſpe- ciem effingere. Sed poëtae fictis exemplis, veris hiſtorici, oratores verò equitatem deſendendo, vtilia conſulēdo, rectè facta laudando, iuris peritis affines. qui cū in- terpretes legum ſint, ex huius ſamulatu ſemouendi non ſunt, quae leges ſciuit atque compoſuit. Ubi igitur mo- ralis philoſophiae praeceptis humanus animus pertur- bationum morbo leuatus fuerit, valens erit ingenij ſa-
gacitate

gacitate rerum naturas venari, & ex mentis oculis tetr nube depulsa, quam appetitionum æstus obiecit, veritatis lumen aspicere. Atque hoc nimirum est illud Pythagore præceptum, ne inter sacrificandum vngues refecemus, videlicet, ne res contemplatione dignas animi cogitationibus prius attingamus, quam philosophia doctrina quasi falce malas cupiditates atque libidines amputauerimus. Rerum duo sunt genera: vel enim corporea sunt & aspectabiles, quæ sub sensus cadunt; vel simplices & incorporeæ, quæ oculorum sensum effugiunt: illarum perscrutatrix est physice, harum metaphysice. ad utrang^q, mathematicæ disciplinæ viam & aditum muniunt; sic appellatæ, quod certissimæ sint; quæ semper ex concessis probatisq^q, demonstrationes eliciunt; & qui illas capiunt ad percipiendam quarumvis rerum cognitionem magis idonei fiunt; nec ut reliquæ artes mentis inuestigatione parantur, sed cernentibus nobis a præceptore planissimè ostenduntur. Quæ quia ingeniorum solertiam augent, & discendi alacritatem ingenerant, & ordinis vim explicant, & conclusionis modum docent; priscis temporibus tanquam doctrinarum omnium rudimenta pueris primæ, quas discerent, proponebantur. Adde quod imitatione percipiuntur, quæ pueri maxime detinentur. Nunc ita iacēt, ut vix ab eruditissimis hominibus agnoscantur. Verum Pythagorici, Platonici, Peripatetici neminem ad physice studium accedere permittebant, qui mathematicis disciplinis excultus non esset; quod istarum doctrinarum imperitum ad rimandum res abditas à natura minus habilem aptumq^q, censerent. Sed ipsarum natura breuiter explicanda nobis est, ut aditum cernamus, quem ad physicam & metaphysicam aperiunt. Arithmetica & musica diuisam magnitudinem, coniunctam geometria & astronomia tractant.

tractant. *Quæ coniuncta magnitudo vel stabilis est, & non mouetur, sicut terra, quæ in medio mundi fixa sua se vi ac nutu tenet; vel mobilis, quale est calum, quod circa terram in se summa celeritate conuertitur: illam geometria, hanc astronomia inspectat. Diuisa verò magnitudo numeri sunt, quos per se quosque arithmetica, inter se verò compositos musica expendit. Ac porro arithmetica, quæ numerorum formas & proprietates considerat, meritò est omnium doctrinarum prima; cuius nempe opera reliquis doctrinis vsui est. Musica durum & siluestre hominis ingenium mollit, atque animum alacriorem ad persequendum rerum cognitionem reddit. Geometria verò & astronomia arithmetica simul & musica auxiliis innixa terre ac cali formam inspicunt: sed tamen astronomia in suo munere vtitur etiã geometriæ artificio, lineis inquam, figuris, & intervallis: quæ & ipsa numerorum cognitione continentur. Sic mathematica disciplina inter se connexa & copulata sunt. Nam sine arithmetica geometria disci nequit; cùm linearum & figurarum descriptione prior numerorum cognitio sit; atq; ex numeris inuenta lineæ, & ex lineis productæ figuræ. Tum omnis harmoniæ ratio numeris & figuris constat: quæ nihil aliud est, quàm ad numeros aptè cadens vel vocum, vel corporum percussio. Ad hæc astronomia geometricas figuras ad celorum orbis conuersionesq; docendum, & musicas rationes vsurpat ad explicandam harmoniam, quam celestium globorum differentes conuersiones efficiunt. Nec si corporum formas discipline mathematica considerat, tamen illorum naturas etiam inquirunt; sed ipsas formas à corporibus, in quibus fixæ oculis cernuntur, cogitatione secernunt; ac quasi vi sua, nullius certi corporis descriptione contentas certa ratione pertractant. Vnde*
à physica

à physica hoc differunt, quòd illa corporum insitas vires, & pro naturæ habitu materiam afficientes formas indagat; hæ rerum corporearum aspectabiles figuras, sed tanquam alienas à corporibus euoluunt. Quamobrem non tantum ad physica, sed etiam ad metaphysica doctrinam utilis est mathematicarum disciplinarum cognitio. Atq; ante physicam discendas ob id Plato existimauit, quòd ex figurarum tractatione opportunius in idearum contemplationem veniretur: quæ innumerabilibus eiusdem generis indiuiduis communes atque vniuersales quedam rationes sunt, quas sola mēs & intelligentia comprehendit. Ad metaphysica verò studiū hoc conferunt, quòd à corporearum rerum, ad incorporearum & simplicium inspectionem mentem alliciunt. quandoquidem simplices formas & ab omni concretione mortali non solum cogitatione sed etiam re separatas metaphysica intuetur: quales diuina & caelestes intelligentiæ sunt, quos angelos Hebræorum more nominamus, nuntios & ministros Dei. Ac quemadmodum hi, qui è tenebris in apertum aëra euadunt, non prius audient Solis lumen aspicere, quam minorem lucem sustinere tentauerint; sic qui res physicas tractant, non prius ad diuinarum contemplationem accedunt, quam mathematicis disciplinis animum à societate corporis auocare didicerint. Itaq; ab his rebus, quæ sensu comprehenduntur, ad eas, quæ sensum omnem effugiunt, per mathematicas disciplinas, quasi per pontem, transimus; cum in his versentur, quæ partim sensibus obiciuntur, partim à sensibus remota sunt. Atq; ob hanc maxime causam hoc sibi nomen arrogasse videntur, quòd ad contemplandum res diuinas mentem adducant. Ob idq; Plotinus censuit primas adolescentibus tradi oportere, quòd earum tractatione mentem à sensibus abstrahere

condiscant. Verum attendamus operam, quam naturalis philosophia nobis ad metaphysicam praestat. Sed tamen ante qua in re versetur inspiciamus. Est autem eius officium, rerum quae sensu percipiuntur, naturas venari, ac quomodo quidque generetur & intereat exprimere. Quae mundum in duas partes non aliter atque astronomia diuidens, etheream, in qua stellarum sunt conuersiones sempiternae, & eam, quae terram, aquam, aërem, & ignem complectitur, non ut mathematica disciplina aspectabiles illarum formas, sed in suas vires & proprietates inquirat; ac quae res in utraque mundi parte sint & fiant rationibus expiscatur. Ac quomodo summum caelum ab oriente Sole in Occidentem perpetuo conuertatur, & ferantur contrario motu septem sidera, quae ab incessu, & instabili inter se motu vocantur errantia: ex quorum dissimili conuolutione diuersae res in terris producantur. utque ex his initiis, quae à Graecis elementa dicuntur, omnia sub lunari orbe nascantur, & in eadem redeuntia intereant, & ex aliis rerum figuris aliae naturali vicissitudine reparentur. ac quae uiuentium, quae sentientium genera sint, quae animantia rationis capacia, quae expertia, quomodo pacto istorum vita conseruetur & extinguatur obseruat. Itaque à scrutandis rerum naturalis, principijs, causis & elementis naturalis nomen adeptae est. Haec philosophia nos quasi manu ducit ad diuinarum rerum contemplationem, quae metaphysicae propria est. Quare tertium doctrinarum genus res sempiternas immortalesque, considerans ex hoc altero scientiae genere proficiscitur. Nec verò metaphysice, quemadmodum physice, concretas formas, nec ut mathematicae, à corporibus cogitatione segregatas, sed communes omnium rerum, quae in uniuerso sunt, proprietates considerat, praesertimque formas immortales simplices & incorporeas;

corporeas; cuiusmodi sunt diuina mētes, quæ rerum effectarum sunt Deo proxima causa; atque vna Deū ipsum contemplatur omnium principem causam immutabili æternitate contentā. Quare omnium scientiarum domina est, quæ vniversales rationes complectitur; & nobilissima, quæ res æternas diuināsque pertractat. Atque ideo sapientiæ nomen obtinuit. Et quidem homines, qui à generis præstantia nomen creaturæ mundi in sacris monumentis sortiuntur, quia omnium rerum naturas participant, (ut apostoli Pauli auctoritate nitamur) ex his rebus, quæ a Deo procreate sunt, diuini naminis potestatem ac sapientiam intellexerunt; & vitia, quæ in procreatis rebus notarunt, ab eius natura remouerunt; atque illi præstantiam omnium rerum & bonitatem tanto maiorem tribuerunt, quanto principem causam effectis rebus omni virtute excellentiorē esse putarunt. Ac quæso quis est tam demens & vecors, qui cū in cælum suspexerit, non vnum esse dicat & sentiat miro ordine rerum & vicissitudine mundum hunc regentē & gubernantem Deū? Quis, Auditores, vniversi & tanti operis fabricam construxit? quis incredibili multitudine & varietate rerum ornavit? Quis cælum illud ætimum sempiterna celeritate conuertit? quis siderum globos imposuit? quis lucentibus stellarum formis figurisque depinxit? quis septem planetas septē inter se spatiis distantes summo cælo conclusit? quis Solē inter planetas medium locauit moderatorem luminum reliquorum? quis Lunam motu suo tantam aquarū molem agitantem ultimā cælo terræ proximā constituit? quis terrā, cui maxima generandi vis à cælis infunditur, in media mundi sede immobilem stare iussit; & in eā reliqua pondera motu proprio ferri? quis elementa, è quibus omnia generantur, inter se genere dissimilia apta cōspiratione

ratione conciliauit? quis astrorum cursus, temporum mutationes, rerum vicissitudines & ordines tuetur? quis hæc omnia vi sua nulla ex re procreauit? quis inter se disposuit? quis regit? quis administrat? quis moderatur? Deus Deus is est, quem colimus, æternus & immortalis, mens libera, & soluta, & omnis concretionis expers, à se existens, omnis boni capax: qui è sublimi illo sòlio calum, maria, terrasq; despiciens, vitam hominum salutemq; conseruat. Hæc veteres theologi contemplati non nisi vnius cuiusdam potentissimi, sapientissimi atq; optimi Dei opera esse crediderunt: quia vnum aliquod singulare, & diuinum principium esse oportet, ad quod vniuersa referantur. Quapropter neglecta Deorum commentitia multitudo, & suorum temporum superstitiosa religione despiciatui ducta Musæus, Orpheus, & Pythagoras vnum Deum esse principem & moderatorem vniuersi asseruerunt: ac Mercurius Trismegistus & Plato sanctè ac pura mente colendum esse prædicarunt. Et Aristoteles Athenis accusatus fuit, quòd vnā æternā & infinitā mentem esse diceret, quæ sine vlla ignorantia & errore cuncta produceret. Socrates quoq; impietatis delatus est, quòd de diis malè sentiret, ac tantum vnum Deum esse cõtenderet. Hinc non vana istorum mentibus insedit opinio, eorum animas, qui se castos integrosq; seruassent, exutis corpore in celum euolare; qui verò se flagitiis contaminaissent, in inferis debitas scelerum pœnas persolvere. Ex quo virtutis honestatisq; præceptis hominum vitā ad diuini numinis cultum & religionem instituere conati sunt. Videtis igitur, Auditores, quòd moralis philosophia virtutum institutis appetitum refrenans, & affectiones tranquillans animum instruit ad perscrutandum vires & naturas rerum, quæ sibi à sensibus obiiiciuntur,

humana

humana vite moderatrix atque magistra. Tum de natura disputans & rebus occultis philosophia hominem ad diuinarum rerum contemplationem ex naturalium inspectione deducit. Postremo rerum diuinarum cognitio virtutis studium in nobis inflāmat; cūm beatus sine virtute nemo esse possit, nempe qua summum & caeleste bonum assequimur. Quamobrē ut poētarum Charites ob mutuam beneuolentiam sese manu prehendunt & tenent, sic ob propinquam cognationē inter se artes omnes doctrinaq; conspirant. Quem disciplinarum cōsensum Musarū concentus imitatur, illi harmonia similis, quam siderum conuersiones distinctos certis intervallis sonos reddentes Platoniorum sententia fundūt. Nam acutissimē sonant, quae incitatissimē conuertuntur; grauiissimē autem, quae tardissimē. Celerior autem extimi celi cursus, remissior verō Luna conuersio est. Quae intervalla licet imparia sint, tamē certa ratione distincta percussio, & numeris pro rata portione completa cōcentum incredibilem seruat. Atq; etiam unicuiq; Musae suum calum attribuant. Musarū numerum & nomina Hesiodus his versibus recenset:

Εὐρέα θυγατέρες μέγαλον Διὸς ἐγγεγάσται :

Κλείωτ', εὐτέρπητε, Θάλειάτε, Μελπομένητε,

Τερψιχόρητ', Ερατώτε, Πολυμνιάτ', Οὐρανίητε,

Καλλιόπητ', ἧδ' ἐπεφορέσάτη ἐς τὴν ἀπαράωτον.

Ac Clio Luna, Euterpe Mercurij, Thalia Veneris, Melpomene Solis, Terpsichore Iouis, Erato Martis, Polymnia Saturni, Urania summum calum assignāt, quod Graeci Οὐρανὸν appellant. Omnium verō cōsensum Calliope fouet, concentum illum significans, quem calorum octo cursus efficiunt. Hunc eūdem sonum Orpheus septem lyra suae chordis imitatur: quam

—tenens longa cum veste sacerdos

Obloqui.

Obloquitur numeris septem discrimina vocum;

Atq. eadem digitis, nunc pectine pulsat eburno.

*Præterea excellentes ingenius & doctrina viri singulas
Musas singulis disciplinis præferunt, eloquentia Poly-
mnia, morali philosophia Thalia, & Euterpe,
physica Clio, arithmetica Melpomenen, geometria Er-
rato, musica Terpsichorem, astronomia Uraniam; sed
quæ eadem nobis res caelestes & diuinas enunciet. Om-
nium verò Musarum communicatione regina Callio-
pe sua temperatione conseruat. Nec præter rationem,
Iouis & Mnemosynes filia perhibentur, quia nulla do-
ctrina sine intelligentia & memoria disci potest. Vera
igitur est vox illa Platonis, Omnis ingenuarum artium
doctrina vno quodam societatis vinculo continetur: qua-
rum ratio ubi simul cognita & perspecta fuerit, mirus
quidam omnium quasi consensus doctrinarum, concen-
tusque reperitur. Quem qui repererit, eum ego fortuna-
tum, perfectum Aristoteles iudicabit; qui rerum intel-
ligentia & virtutum usu perfectionem hominis definit.
At qui reperiri posse negat, is vitæ breuitatem exti-
mescit, & rerum difficultate terretur. Neque ego tantam
in homine facultatem esse aio, ut artes omnes atque sci-
entias capere ingenio possit; cum in vno aliquo genere do-
ctrinarum excellere permagnum adeo sit: sed discipli-
narum vincula cognoscere, & præceptiones quasdam
omnium communes tenere, non supra hominis faculta-
tem esse existimo. Nec cuiquam opinor vnquam conti-
gerit vllius doctrina laude præstare, qui non ea deliba-
uerit, quæ ad omnium notiones pertineant. Hoc studium
summæ illis & maximis viris Pythagoræ, Platoni, A-
ristoteli fuit; quos nullius artis & doctrina ignaros ex-
titisse conspiciamus. Et quò breuior hominum vitæ est, eò
diligentius rectis artibus incumbendum: & quò maior*

D rerum.

rerum difficultas, eò acrius studiũ esse debet. & si tempus, quod sine vlla fructuosa opera iocis, ludis, cantilenis, computationibus datur, in bonarum artium studiis impenderetur, nec angustias vite, nec obscuritates rerũ incusaremus. Verũm vt ne aliò a proposito vagemur, huius vestre academice studia, & doctorum officia diligenter aduertite; profectò hunc, quo de loquimur, disciplinarum consensum facile cognoscetis: cùm inter se communibus quibusdam vinculis & quasi propinqua cognatione contineantur. Sed vt harmoniã fides minus aptè & numerosè contenta dissoluit, sic vnus doctoris auditorisue dissensio totius academice conspirationem, concordiamq; diuellit. Tamen vt Deus cuiusque cali motum & impulsus regit, sic tu ciuitatis amplissime gubernator vniuersam academiam tua sapientia & prudentia moderaris.

DE PERFECTO HABITV HOMINIS, ORATIO IIII.

Consueuerunt maiores nostri, Auditores, cùm bonarum artium studia resumenda erant, quæ propter calorum molestias intermissa fuerant, in primis Deum immortalem diuinis sacris carimoniisq; solennibus precari, vt res ciuitati atq; vniuersæ reip. Christiana prosperè feliciterq; procederet. Quod magna religione institutum vos in hunc vsq; diem summa cura diligentiãq; seruastis. Est enim diuini numinis auxiliũ, dum agere aliquid volumus, primum omnium à nobis implorandum: sine quo nihil rectè, nihil tutò fieri potest. Vt autè initia posita sunt, sic cetera consequuntur. Quæ
verò

verò de laudibus scientiarum oratio in hoc angusto & sancto loco haberi solet, illa vel adolescentum animos ad studia doctrinarum alienos renocat, vel bene affectos magis etiam incitat & inflamat. Sed ne eadem, quod aiunt, cantilena cani semper videretur, non fore prater rem duxi hodierno die de perfecto habitu hominis dicere. Nam rerum varietate audientium molestia lenabitur, & ingenue artes suam laudem & commendationem habebunt. Dicam enim de ea virtute, qua insigniores hominis partes perficit & absoluit. Unde cum hominem perfectum & sapientem informauero, tunc quae qualisue sint virtutes atque scientiae planius intelligeris. Utinam, Auditores, sicuti corporis formam, sic quoque animi pulchritudinem cerneremus, profectò incredibiles amores in nobis excitarentur sapientiae. At quoniam ab his rebus, quas sensus attingunt, raro vnumquam cogitationes ad mentem & intelligentiam renocamus; idcirco tantum, quantum par est, in virtute & honestate non ponimus. Sapientia donum Dei est, lumen animi, hominis ornamentum, rerum gubernatrix & custos: quae nihil melius, nihil utilius, nihil dignius & praestabilius à quoquam possideri, aut optari potest. Verum libet Minervae ortum referre, quo poeta sapientiam diuinam quandam rem & caelestem esse demonstrant. Fingunt enim fouem hominum & deorum parentem quondam caput grauitè affectum sensisse. quam grauedinem cum dies aliquot pertulisset, tandem statuisse praenimio pondere caput ferro secare. Itaque huius rei gratia Vulcanus accersitur, qui statim cum securi adest. Caput in duas partes sectum diis omnibus inspectantibus simul & stupentibus virginem edidit oris forma & dignitate pulcherrimam: cui Minervae nomen inditum fuit. Eam Graeci Ἀθήνη vocant, quasi (ut quibusdam placet, qui verbo-

rum notiones explicant) ἀθάνατον, quod nutrita laete non fuerit. Aliqui ab ἀθροῖον volūt dici, quod omnia perspiciat & intelligat. Quidam Homeri interpretes aiunt ἀθροῖον mentem significare, ex quo nonnulli quasi θεοῦ, sine θεῶν νόου ἀθροῖον Dei mentem esse exponunt. Per hanc Plato sensit à Deo cuncta fuisse producta, & absq; ullo labore administrari. Nec defuerunt è Christianis, qui hunc partum Iouis ad aeternā diuini Verbi generationem referentes Minervam Dei patris sapientiam & filium esse dixerint; per quem vniuersae res à Deo & magnificentissimè creatae sint, & sapientissimè gubernentur. Et quanquam insipientis, ne dicam impij hominis est Christiana fidei documenta fabularum tegumentis inuoluere; ac si ea, quae nobis à Christo Jesu enuntiata & persuasa sunt, possint ullis argumentis & rationibus doceri, tamen nō omnino absurdum arbitror interdum veterum commentis vti ad comprobandā religionis nostrae veritatem: cuius scintilla quaedā in animis hominum elucent. Iam Pythagoras & Plato solum Deum sapientem esse confirmāt, in quo ipsamet sapientia insit, atque vniuersarum rerum eximia constansq; cognitio: eos verò qui Deū imitantur, philosophos appellant, & philosophiam diuinæ sapientiae simulacrum. Imitamur autem diuini numinis praestantiam & intelligendo quae in rerum natura sunt, & agēdo quae humane vitae ratio postulat: sicut ille mundi rector & princeps Deus tum omnia cernit, qui praesens ubiq; est; tum omnibus prouidet, qui rerum vniuersitatem administrat. Nos igitur isthanc hominis perfectionem quaerimus: quam qui attigerit quoad feret humane naturae conditio, sapiens habebitur. Quippe absolutam naturae suae perfectionem assequi mortalis homo nō potest, dum vivit sub lunari hoc orbe in hoc infimo mundi loco, in quo

quo nihil est nisi fragile & caducum: tunc verò assequetur, cum mortalitatem cum immortalitate commutauerit. Itaque Pythagora, Platonis, Aristotelis, Theophrasti ac ceterorum nobilium philosophorum senectia perfectus homo is dicitur, qui & eorum quæ sunt, contemplator, & eorum quæ decent, est actor. Quæ autem illi perfectum, nos, si placet, sapientem vocemus. Nam perfectio idem est, quod sapientia; idem etiã, quod summa & vniuersa virtus. Virtus, inquam, ea, quæ omnes animi vires recta ratione conformat, ac constanti habitu & affectione confirmat. Hinc, quoniam sapiētis hominis est intelligere quæ in vniuerso existunt, & agere quæ conueniunt, sapientiam definiunt esse rerū humanarum diuinarumq; scientiam. Quamobrem Aristoteles in duas partes philosophiam diuisit, in cognitionis studium, & actionis. Illud præter scientiam nihil operæ molitur; hoc præcipuè ad agendum refertur. Illius generis est mathematicarum disciplinarum obseruatio, & rerum naturalium inquisitio, ac diuinarum contemplatio; huius est amor virtutum, quibus animi motus affectionesq; reguntur. Quæ philosophiæ diuisio ex duabus animi partibus intelligentia & voluntate profecta videtur: siquidem philosophia totius animi lumen & cultura est. Atq; in hoc se quasi campo nostra exercebit oratio, dum quæ sit animi cognitio, quæ etiam actio, explicare dicendo conabimur: quibus sanè rebus summam virtutem sapientiamq; cōsequimur. Ideoq; philosophorum nobilissimi, quod homo rerum cognitione, & actione virtutum se in cælum attolleret, alatam animam fecerunt; præsertim Zoroaster, is qui veterū theologiam illustrauit, & Pythagoras, & Plato, & qui horum sectas & institutiones prosequuti sunt. Ac docuerunt, pennas tunc infringi, cum voluptatum illecebris irreti-

tur, integrari verò, cùm è vitiorũ vinculis explicatur. Sed quot, inquiet aliquis, sunt cuiusque ala, & quales penna? Vtriusq; tres. Altera, cui nomen à cognitione est, phantasiam, rationem, & mentem habet; in altera est voluptas, cupiditas, & iracundia, non vitiorum, sed naturalium qualitatũ nomina, & affectionũ. Etenim animus (vt de cognitione prius loquar) aut à se intelligit, aut à sensibus res cognoscit. Cognoscit autem à sensibus ea, quarũ formas ab illis tanquam nuntiis & interpretibus accipit: secumq; deinde colloquendo huius vel illius modi ac generis esse existimat. Quam existimationem Greci phantasiam vocant, hoc est, animi iudicium de rerum visis, quæ à sensu comprehensæ sunt. quanquam ipsum visum etiam phantasia nomine signatur. A se verò animus plerunq; nullo sensuum ministerio vtens multa intelligit, dum videlicet ab his rebus quæ cadunt sub sensus, cogitationẽ reuocat: atq; aut vniuersales naturalium rerum causas indagat, aut res caelestes & diuinas contemplatur, quæ nullis sensibus percipiuntur. Et quidem animus vel ratiocinando rerum cognitionem inquirat, vel cõtẽplando inuentam intuetur. Vim illã Platonici rationem appellat, hanc mentem. Nonnulli vim hanc intelligentiam seu mentem superiorem, illam inferiorem vocant. Tamen vtræque vis sæpè promiscuè rationis, mentis, intelligentiæ nominibus notatur. Sed vereor ne cuipiam fortè videar aut inelegans, aut imprudens, qui me putet in hoc confesso velle philosophorum scholas explicare. Verùm mihi persuadeo non agi hoc in loco forenses causas, sed doctissimorum hominum sententias proponi; quibus inueniuntur animos ad optimarum artium studia cohortemur: quæ eò sunt illustriores, quò ex interioribus philosophiæ sedibus eruuntur. In quibus pertractandis ani-

mus propter rerum difficultatem non potest quidem ad ornandam disputationem orationis flosculos delibare: sed sedari tamen barbarie orationem quantum in me est non patiar, neq. negligam ornatum aliquem decentem gravitati rerum exquirere. Nec quicquam porro est tam obscurum, quod disputatione non splendeat; nec tam rude & incultum, quod verbis non excolatur. Sed dum singulas partes enucleare nitimur, ne verborum notatio, quæ pro cuiusque ingenio varia esse solet, obscuritatis aliquid rebus offundat, quam vim cuiq. nomini subiectam esse volumus in primis indicabimus. quamquam res magis ponderare, quam verba sapientem oportet. Phantasia, quam vim primam cognitionis esse diximus (ut inde ordiamur, unde ortus est scientiæ) nō est apud omnes una eademq. significatio. Nam apud medicos & philosophos sæpe non sanam mentem significat. Id quod Græci melius *phantasia* dicunt. Cuiusmodi homines vulgus etiam phantasticos appellat: quorum nempe oculis quæ visa obiciuntur phantasmata nuncupantur. Tales Orestem & Aiace[m] fuisse poëtæ tradiderunt. Talem Homerus Theoclimenum vatem induxit; qui ea, quæ nusquam erant, videre se arbitrabatur. Apud alios verò alicuius rei speciem notat, quam sensus in animo impressit. Quam vim nostratum philosophorum aliqui (licet verbum à Latino sermone paulisper abhorre[n]te nonnullis videatur) imaginationem vocant. Hanc bruta sequuntur, & homines ij, quorum iudicium aut somno impeditum, aut aegritudine depravat[um] est. Nos verò illam animi vim, quæ oblata sibi à sensibus inter se componit, ac deinde quæ & qualia sint discernit, phantasia verbo distinguimus. Quæ in brutis quidem nulla est, quia solo sensu moventur, non autem vlla ratiocinatione vivunt. Cietur autem nobis in ani-

mo hoc pacto. *Quinque sunt sensus videndi, audiendi, odorandi, gustandi, & tangendi. Hos summa quadam, & vniuersa vis complectitur, & quasi princeps gubernat. Quam vim natura speculatores philosophi communem sensum nuncupant; vel quòd brutis, ut quibusdam placet, communis etiam sit, vel quòd ad eum omnes sensus quasi principium & caput reuocentur. Is ea, quæ sibi sensus offerunt, accipiens animo offert, ut cuiusque genus formamq; diiudicet. Quapropter oculorum sensus præstantissimus est, per quem imagines rerum in animum irrumpunt. Vnde phantasiam præcipuè dictam existimât. Atque ut exemplo clariora, quæ dicimus, fiant, te mihi ciuitatis amplissima gubernator propono. Tuam figuram communis sensus animo meo per oculos obicit: quam quidem animus abstractam à corpore videt, sed oculus hærentem & infixam corpore cernit. Mox phantasia conspiciens istam imaginem ita secum ipsa colloquitur: Quis iste vir est decens corporis dispositione, rectus ordine membrorum, magnitudine aptus, aspectu incundus, incessu grauis? Hac & huiusmodi inter se componens, hominem grauem & humanum esse te coniicit. Sic ea, quæ de te amplissime gubernator dixi, de ceteris quoq; rebus intelligi volo. Nec quisquã opinetur communem sensum posse hoc præstare: alioquin homo, statim atque natus esset huiusmodi cogitationes iniret, easq; pariter animantes omnes naturaliter fingerent. Atqui res aliter se habet. Ergo phantasia vis seu munus est singularum rerum imagines, quæ per sensus ad se peruenierunt, agnoscere. Quæ cognitio opinio dicitur, & qui phantasia pollent sagaces nominantur. Accedit biformis intelligentia quæ mète ac ratione consistit, bifrontis Iani speciem præ se ferens: qui altero aspectu humana perscrutari, altero diuina admirari*

rari videtur. Etenim animus dum cernit hac corpora, singulares mutabiliū rerum imagines cogitatione complectitur: dum verò in se ipsam flectit obtutum, non singulares sed vniuersales, non figuras sed rationes, nec suspicando opinionem, sed ratiocinando scientiam assequitur. Ac sanè vis ista animi, seu ratio, seu mens inferior appelletur, nos ad rerum ampliorem & firmiorem cognitionem ducit. Non enim vlla tunc opera sensuum eget, sed sola cogitatione tanquam famula vititur; neque rem vllam singularem attendit certo conclusam loco, finitam tempore, descriptam conditione, sed vniuersales rationes indagat; quæ nullius certi temporis aut loci legibus tenentur: nec quarit quis hic homo sit, sed quæ hominis natura, non uni singulo sed eiusdem generis omnibus quouis loco, quouis tempore communis. Itaque ratio se a sensuum contubernio segregans, veritatem non corpoream, sed simplicem inquirat: atque ab efficientibus causis ad res effectas meditando cuiusque naturam progreditur, contraque ab effectis rebus ad efficientes causas decurrit: tandem ratis firmisque sententiis tollit ex animo dubitationes, conficitque disputando quod quarit. Interdum quoque ad cognoscendas res singulares, quarum imagine fuerat excitata, ex vniuersalium rationum contemplatione descendit. quanquam motu proprio semper ad vniuersarum naturarum inspectionem impellitur. Nec ut sensus tantummodo presentia inspectat, & quæ cerni aut tangi possunt expiscatur, verum etiam remota ab oculorum aspectu persequitur, & presentia cernens simul quoque præterita respicit, præuidetque futura. Atque hæc animi vis ea est, quæ potissimum homines à brutis secernit, ac scientes & prudentes nos facit. Nam prudentiam parit, dum in earum rerum, quas nos agimus, consultatione est; dum verò in earum rerum, quas

natura fingit, indagatione versatur, scientiam gignit. Quamobrem animi stabilis & perfecta cogitatio, ratio inquam, non opinionem inserit, quam creat phantasia infirma suspicio, sed prudentiam & scientiam producit. Quippe opinio est infirmis argumentis firmata existimatio; scientia verò per immutabiles & eternas causas effecta cognitio. Illa decipi potest facillimè, quoniam earum rerum est, quae saepe aliter se habent, atque à nobis cogitantur; hæc quia cognitis, penitusq; perspectis, & nunquam fallentibus rebus continetur, vera, firma & perpetua est. Quamobrem hi propriè docent, qui rerum certas causas aperiunt. Ideoq; Oratores, quia de his rebus agunt, quae semper eadem non sunt, sed mutantur, non scientiam, sed opinionem in animis audientium ingenerant, qui etiam saepe fidem earum rerum aliis faciunt, in quibus ipsi haerent. Ceterum cognitio rerum expetendarum & fugiendarum prudentia nominatur: quaecum bonarum & malarum rerum scientia sit, ad rationem merito refertur. Neque illud obstat, quod inter morales virtutes annumeretur, quoniam quatenus illarum princeps & regina est (siquidem nulla moralis virtus absque bonarum & malarum rerum delectu esse potest, quod munus prudentia proprium est.) in illarum choro iure optimo adscribitur: tamen eius sedes in intelligentia est; unde animi affectus recta ratione moderatur & regit. Sed quoniam arbitror vos intelligere phantasia ac rationis vires, quantumque altera alteri praestet, quod illa opinione imbuatur, hæc scientia confirmetur, mentis naturam animadvertamus, quae omnium praestantissima est. Non enim causas rerum, quemadmodum ratio, ipsarum vestigiis persequitur, sed integra & quieta nullo ratiocinationis impulsu agitata presentem veritatem contemplatur. Mentē philosophi describunt

describunt esse multitudinem sed stabilem & aeternam. quia licet immutabilis sit, tamen res omnes vno simul tempore non comprehendit, sed seorsum quamq; intelligit, nec ratiocinando mobilis est, sed contemplando constans atque perennis. Deus verò ab iisdem (liceat mihi propriis ipsorum vocabulis uti) vnitas firma & sempiterna vocatur, quòd solus res vniuersas vno eodèmq; obtutu cernat in se ipso, qui cuncta sinu suo concludit omnium rerum finis atque principium. Sed vt phantasiam ratio, sic rationem mens, sic mentem Deus illuminat, dictus ob id luminum pater: quoniam eius splendore omnes intelligētia, sicut ceteræ stellæ solis lumine, illustrantur. Atque vt corporis oculus nequit vllam rem cernere, nisi lux solis accesserit; sic mens animi oculus nequit rem vllam intelligere, nisi splendor diuini numinis affulserit. Quapropter ab Euangelista Ioanne lux vera Deus appellatur: atque ab eodem dicitur via, veritas & vita. Est enim rerum, quæ menti obiciuntur, veritas, quandoquidem ea, quæ sunt, per Deum sunt, sine quo factum est nihil. Est vita mentis, nèpe quæ rerum cognitione & intelligentia pascitur: quia si Deum & in Deo intelligit, non potest sine Deo viuere. Est via, per quā res menti, & in qua mens rebus occurrit. Quare idē Euangelista inquit eos solū veritatis spiritum posse cognoscere, in quibus est Deus. igitur, Auditores, si perfecti & beati esse volumus, à nobis Deus immortalis summis precibus orandus est, ne in tenebris ignorantia iacere nos patiatur, sed diuina sua luce mentes nostras illuminet, vt ipsam veritatē agnoscamus & sequamur; qua sola diu caelestes efficiamur. Tunc sanè mens vbi diuino splendore illustrata fuerit, rationi lucē porriget, qua rerum formas & notiones animo comprehensas melius perfectiusq; cognoscat. Ipsa etiā ratio phan-

tasia

ta sic lumen infundet, quo minus à vero falsa aliqua opinione & errore abducatur. Sic Platonem legimus ab aeterni numinis imploratione rerum suarum duxisse principia; & Pythagorā à diuinis laudibus sua studia inchoasse: sic Egyptios accepimus à votis & sacrificiis omnium rerum initia fecisse; & Indos, (vt Aristoxenus author refert) nullam omnino rem unquam vel publicam vel priuatā inauspicatō egisse. Ac rectē poëta ille:

Ab Ioue principium Musæ: Iouis omnia plena.
Taceo Christianos verā ac purā religionis cultores, qui res omnes suas & cogitationes in Deum piē ac sanctē referunt ob eternam illam, quam expectamus, beatitudinem. Etenim sine lumine veritatis nihil veri potest videri, nec quicquam boni sine bonitatis presentia geri. Nec verō studiorum nostrorū & animi cogitationum finis alius esse debet, quā summi boni cognitio, quæ diuini numinis cōtemplatio propter celestis nature mentisq; præstantiam sapientia nomen arripuit. Sed ne longius, quam res, aut tempus patiatur, dicendo producar; sic primam orationis meæ partē concludo, cognitionem animi aut opinione, aut sciētia, aut sapientia cōtineri. una phantasia, altera rationis, tertia mētis foetus existit. Quas singulas quibus rationibus aut studiis consequamur, adhuc breuiter in presentiarum dicendum existimo. Primum opinio exemplis & authoritate re-cta efficitur. Authoritas in suadendo magnum pondus habet; quoniam ei facile credimus, quem prudentē putamus: exempla in deliberando plurimum valēt; quoniam quæ facta sunt fidem nobis faciunt futurorum. Adhuc similitum rerum inter se collatio etiā atq; etiam animi opinionem confirmat. Quam ob causam Poëta, Oratores, & Historici legendi sunt; qui sunt rerum verarum aut verisimilium graues & prudentes explicatores:

tores: ac mirum dictu quantum ad cuiusque doctrinæ & scientiæ cognitionem conferant. At prudentia, quæ agendarum rerum scientia est, doctrina & experientia comparatur. Doctrinam ex his maximè philosophis peti oportet, qui de vita & moribus agunt. Nihilominus rerum gerendarum magistra melior experientia est: quæ tantum à solertibus ingeniis, nec nisi longo tempore acquiritur. Verùm eius philosophiæ studium, quæ naturalium rerum causas inuestigat, scientiam gignit: quæ est rerum necessariè demonstratarum, hoc est, ex causarum inspectione rerum facta cognitio. At sapientia, quæ est rationum in mente complexio, ac constans & perpetuus veritatis obtutus, cùm natura, tum maximè diuini numinis illustratione habetur. Dixi de cognitione; nunc de actione dicam. Sanè ad agendum aut volūtas nos impellit, aut appetitus. Voluntas est cuiusque rei cōsentiens rationi appetitus, ἑκδυσίω Graci vocant; cūm nimirum animus asciscit ea, quæ honesta & utilia esse ratio docet. Appetitus verò, ὀρεξις Gracæ, aut iracundia, aut cupiditatis motus in animo est, expers quidem rationis, sed tamen ratione regendus. Et voluntatis norma iustitia est, cuius partes (ut docti homines docent) sunt in Deum religio, in parentes pietas, in creditis rebus fides, in moderatione animaduertiendi lenitas, in beneuolentia amicitia. Verùm appetitus, qui tanquam intraçtatus & indomitus equus hominem sæpè huc atque illuc rapit, fortitudinis & temperantiæ habentis à ratione cohibendus est. Fortitudo iracundiam vincit, temperantia cupiditatem refrenat. Illius munus est & venientibus malis obflare, & tolerare ac perferre præsentia. In quibus est magnitudo animi: quæ & pecunia liberaliter utitur, & incommoda, maximeq; iniurias elatè capit ac sustinet. Huius verò officium est & non appetere

appetere quæ absunt; & ab his, quæ adsunt, abstinere: maximèque in appetendis capiendisque corporis voluptatibus modum adhibet. Ex quo modestia nomen sæpius obtinet. Itaque tres peculiæ animi virtutes cernitis, quæ in actione consistunt; iustitiam, quæ voluntatem regit; fortitudinem, quæ iracundiam sedat; temperantiam, quæ cupiditatem moderatur. Singularum quoque plura sunt genera: quæ singillatim persequi nostri instituti non est. Omnium autem mater, princeps, & moderatrix est prudentia; sine qua nulla virtus esse potest. Nemo enim iustus, nemo fortis, nemo temperans est, nisi idem sit prudens; qui inspiciat quid quaque in re deceat & conveniat. Equidem sine prudentia iustitia summum ius illud efficitur, quod summa iniuria est: & fortitudo sine malorum circumspeditione in temeritatem evadit: & temperantia sine moderatione immanitatem imitatur. *Atque ut pes & manus ritè sine oculorum aspectu nequeant officium suum facere, sic nulla virtus absque bonarum & malarum rerum scientia quicquam rectè & bene agere valet.* Quapropter litterati viri sæpè virtutis commune nomen prudentia proprium faciunt; quoniam princeps, & dux est reliquarum. Sed perfectum habitum hominis mihi planè descripsisse iam videor, quando de actione & cognitione dixi: quibus humani animi natura ad absolutam generis sui formam specièmque redigitur: cum nimirum ad virtutum functiones bene affectus est, & rerum intelligentia perpolitus. Ad quam perfectionem assequendam quia non solum natura & doctrinæ adiumentis, verum etiam divini numinis assistat opus est, egregiè poëta inquit:

—Pauci, quos æquus amavit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Diis geniti poruere.

Id quod idem pœta suis commentis sapientissimè commendauit. Nam Æneam inter densam atq; asperam siluam raram aureū quereniē inducit, sine quo ad patrem aditu prohibitus fuisset: atque ad eū duas colūbas à matre Venere immitti facit, quæ inter siluestres sepes ad Innoni sacram arborem volatu suo viam monstrant:

Tollunt se celeres, liquidumq; per aëra lapsæ
Sedibus optatis gemina super arbore fidunt.

Aurum propter eximium splendorem sapientiam mihi designare videtur: quia nihil optabilius, nihil præstantius est. Sed tum inter falsas hominum opiniones & errores, tum inter acres aut honorum, aut diuitiarum curas, tum inter turbidos & ingentes animi motus latescit, tamen fas est nobis eam cum Deo comprehendere actione & cognitione ducibus, quas geminae columbe significat. Nec illa quidē missæ à Venere sine causa singuntur, cum rerum diuinarum desiderium (Venus enim amorem significat) alas agitet, quibus animus ad sapientiam volat. At quoniam animi ale tunc sanæ & integra manent, cum rectis artibus erudimur; debilitantur verò, cum voluptatum venenis inficimur; nos totos sapientiæ studio dedamus; ne de sua tandem inertia quisquam & ignauia verbis illis nobilissimi Hetruscorum vatis conqueratur. Quid enim minus liceat nostrorum versus, quam Græcorum referre?

I uo piangendo i mili passati tempi,
I quai posì in amar cose mortali

Senza

Senza leuarmi à volo, hauendo l'ali,
Per dar forse di me non bassi esempi.

Quamobrem amplissime gubernator noli in hoc doctrinarum curriculo amplificando & conseruando defatigari: quia nullam rem ciuitati vtiliorem, nec te ipso digniorem effeceris. Vos quoque bonarum artium preceptores ad vestra munia diligenter incumbite: è quibus non minor ad vos gloria, quam ad alios vtilitas ventura est. Deniq; honestissimi adolescentes vos moneo, vos hortor & obtestor, vt omnes cogitationes vestras & conatus ad sapientiam adipiscendam intendatis, cuius possessione perfecti, felices immortalesq; reddemini. An Palladem virginem deam è summi Iouis capite ortam, & diuino beneficio inter nos diuersantem, quasi mulierculam aliquam omnibus peruulgatam expellemus, eiiciemus, exterminabimus? Deus optimus maximus, cuius auspiciis hæc nostra studia inchoatur, in optatum ipsa finem suo ductu prosperè felicitèrque perducatur.

DE PHILOSOPHIA,

ORATIO V.

CVM virtutis ea vis sit, Auditores, vt hominis animum viresq; perficiat, certè virtutis doctrina, quam à sapientie studio philosophiam nominarunt, nulla res homini ad bene beateq; viuendum melior vel ab excellentissimis ingenis inueniri, vel nobis à celesti & diuino numine tradi potuit. Nam summi boni cognitio rectè viuendi prudentiam acuit: cuius ignoratio tantas errorum tenebras offundit, vt quo vita cursum dirigamus videre nullo modo possimus. Ignorato enim fine, ad quem omnia referri oportet, viuendi quoque rationem

tionem ignorari necesse est, ipsumq; dubium animum
 à summa opinionum perversitate diuelli in varias vo-
 luntates, distractasq; sententias. Quamobrem virtutis
 & vitæ disciplina omnes artes & scientias tū authori-
 tatis pondere, tū utilitatis magnitudine superat. Qua-
 so me de virtute, virtutisq; doctrina dicentem, Audi-
 tores, pro vestra humanitate amicè & attètè audiatís.
 Ostendam enim beatam vitam, quam homo ex se pra-
 stare potest, virtute contineri; magistramq; vitæ philo-
 sophiam ab omnibus colendam esse: quæ ab omni vani-
 tate animum liberat, illiq; simul ad felicitatem viam a-
 pertam directamq; demonstrat. Et ad felicitatē quidem
 ipsa natura nos impellit, & ducit; sed fallit cursus er-
 roris. Est enim omnibus in rebus innata summi boni
 cupiditas; siquidem unumquodq; se diligit, sibiq; per se
 ipsum charum est. (cū autē summū, vltimum, extre-
 mum bonum, & finē dico, felicitatem & naturæ perfe-
 ctionē intelligi volo.) verū nos aut iudiciorum pravi-
 tate infecti, aut blandis voluptatum illecebris irretiti
 à natura desciscimus, ac vitis propè infinitis cumula-
 mur. Hinc inter homines magna de finibus bonorum
 malorūq; dissensio est; quoniam in summa inanitate
 versantur sibi ipsis blandiētes, & opiniones ad vitia fa-
 cile consentientis multitudinis aucupantes. qui si ali-
 quem bonorum malorūq; delectum opera prudentiæ
 haberent, quæ sola est officiorum praeceptrix sine vlla of-
 fensione dictorum & factorum rationes ad fines suos de-
 ducens, nō vulgi vanos sensus, nec falsa letitiæ vmbra,
 sed solida virtutis imaginem persequerentur. Etenim,
 quia corporis sensu res ponderamus, non animi ratioci-
 natione quid verum, quid falsum sit colligimus, ab op-
 timo vitæ statu nos vel opinionum vanitas, vel cōsuetu-
 dinum deprauatio, vel honestatis inimica libido ad ho-

nores, opes, voluptates, & res eas traducit, quæ longè ab
 humani animi perfectione & letitiis absunt. Porro ea,
 quæ mentis expertia sunt, neq; vlla ratione ducuntur,
 siue anima careat, siue aliquo sensu prædita sint, eò sem-
 per inclinant, quò insita vi & libidine moventur: quo-
 rum verò libera sunt appetitiones, non semper eandem
 rem amant, & naturæ suæ aptam & accommodatā esse
 existimant. Quare illis, quæ solum ingenito à natura
 motu ciuntur, certus est finis; quoniam ratæ & immu-
 tabiles sunt naturales causæ: quorum verò in potestate
 est appetere, & eandem rem aspernari, sæpè dissimiles
 bonorum effigies cōsectantur; quoniam voluntates hinc
 à sensu, hinc à ratione ad sequendum vel fugiendum a-
 liquid alliciuntur. Sed quoniam vnius generis & natu-
 ræ vnum est extremum, siquidē vnum est principium,
 cuius rationem habet finis, cū eius causa omnia fiant
 (alioquin plures fines vni constituerent, quid aliud est
 quàm eiusdem rei plura & distincta genera facere? quo
 nihil potest dici aut cogitari peruersius.) hoc ipsum ho-
 minis extremum bonum paucis explicemus: in quo ex-
 quirendo philosophi magnopere elaborarunt. Certum
 est autem non esse omnium eundem finē & appetitum,
 licet omnium rerū cōmune desiderii sit in suo quamq;
 genere perfectam, & cunctis bonis refertam esse, quæ ad
 expletionem naturæ suæ pertineat: quandoquidē inter
 se naturæ diuersæ sunt. Est enim aliud plantarū, aliud
 belluarum, aliud hominum genus. ergo appetitu vario
 concitantur: quoniā idem omnibus non conducit. Hoc
 igitur videndū, nimirum quid hominis natura quam-
 maximè appetat, non appetitum ab ijs, à quibus genere
 distinguitur. Videndū igitur est, quid in homine potis-
 simum emineat, in quo integrum sit illi merito & opti-
 mo suo iure gloriari. Cumq; ex animo & corpore cōstet,

atq;

atq; illo brutis animantibus similis, hoc Deo cognatus sit & quasi gentilis, dubium non est eū ratione præstare propria vi sua: cuius in aliis animantibus ne vestigium quidem vllum nec simulacrum apparet. Quapropter in iucunda sensus commotione qui felicitatem collocat, à generis sui nobilitate & virtute degenerat. Nam tanquam aliquis (ut poëta ille loquitur) Epicuri de grege porcus ita se abijcit, ut à pecude nihil differre se arbitretur, nullam vim animi sentiens, nullā mentis rationisq; præstantiam. Quis est obsecro tā mollis & voluptarius ut & pecudis & hominis summum bonum idē esse opinetur? Illa sensu res indicat, hic animo & ratione intelligit: illa dumtaxat præsentia sentit, hic & præterita reminiscitur, & futura cum præsentibus copulat: illa in terram prona tanquam ad pastum solum facta videtur, hic ad celi conspectum erectus quasi ad cognoscendum & contemplandum eam, quam cum diuinis mentibus habet, propinquam cognationem. Quorum igitur diuerse sunt proprietates, etiam dispersita genera, & vltima inter se distantia sunt. Non est, Auditores, non est corpus hoc æternum & immortale, sed fragile & caducum, concretum ex his rebus, quæ quia sæcū dissidēt, breui tempore corrumpuntur, vel quasi domiciliū à Deo nobis concessum, dū in terris procul ab æthereis sedibus peregrinaremur, vel quasi minister & famulus anima datum, quamdiu in hac luce vel potius tenebris versaretur; ut insani & sui ipsius obliti sit perpetuis animi gaudiis leuissimam corporis delectationem antepone-re. Ego me, quod vigeam, plantis; quod sentiam, reliquis animantibus parem duco; quod verò intelligā, istis omnibus superiorem habeo; atq; id proprium meū esse aio, quod non est cum aliis commune; eoq; bono mihi gaudeo, quod amitti non potest, & per seipsum laudabile

est. Et sapientes viri non sensu, sed animo & cogitatione veram se vitam viuere dicunt. Ac bonum quo laudabilius est, hoc magis est expetendum, idcirco animi bona quo præstantiora sunt corporis bonis, hoc magis illis preponenda sunt. Quid de bonis externis dicam, quæ nullo iure nostra dici possunt? quæq; sub varios casus fortuna ita subiecit, ut eis nullo temporis momento nobis liceat certo & securo animo frui? Honores verò, imperia, gloriam affectent ij, qui ad studia vulgi sensûsq; sese totos accommodarunt. Quæ corporis & fortune bona si in laudata illa Critolai libra cum virtute comparentur, virtutis lanx proculdubio (ut inquit Cicero) terram suo pondere mariq; contigerit. Quamobrem si in homine animi, qui corpori prepositus est moderator & dominus, & in animo summa omnis est rationis, quæ nihil in nobis diuinius elucet, certè rationis absolutio summum bonum hominis esse confirmatur, quia optimū: reliqua (si hoc etiam nomine appellare velimus) bona ad summum pertinentia, nec sui causā, sed vltimi gratia querenda videntur. Quam rationis absolute modo animi sanitatem, modo pulchritudinem, modo honestatem, modo virtutem, modo sapiētiam doctissimi homines vocant: Ea si cerneretur (ut ait Plato) vehementes sui amores in nostris animis excitaret. Idemq; vir sapientissimus adolescentes commonebat, ut aurum nō in corpore, sed in animo gestarent, hoc est, ut præter animi nullam aliam pulchritudinem adamarent. Itaq; virtus per se ipsa expetenda & predicanda est, propria vi sua illustris & gloriosa, dignitate honesta, officio recta, ornatu decora, pulchritudine laudabilis, hominis perfectio, summum bonum, atq; felicitas. Neq; verò, ut aliquis ex Stoicorum disciplina, bona corporis & externa reijcio, ac nihil ad expletionem humane nature conferentia,

ferentia, sed cum Peripateticis vtilia duco, ea scilicet ratione, qua animus ad functiones suas corpore vitur, & his rebus eget, quæ ad vsum vitæ necessaria sunt. At tamen virtus in corde sapientis altissimas radices habens nullo fortune conatu labefactari, nullis calamitatibus perturbari potest. Ipsa spe bonorum in aduersis rebus deiectum hominem erigit, in secundis malorum recordatione reprimat insolentem, armatq; pectus fiducia sapientiæ cōtra omnem casum ac varios & incertos humane conditionis euentus. Eadem veri & falsi cognitione mentem in errorem & superstitionem labi non sinat, atq; omnem inanitatem circuncidens animi motus regit, & concitationes sedat, tum ab aegritudine & metu inuictō nos robore & præsentia liberans, tum conformatione, & moderatione temperantia libidinem voluptatis refrenans: demum rationi appetitum, & intelligentiæ sensum obedientē præbens partes omnes ad tuendum & conseruandum naturæ statum mira concordia & conspiratione componit; compositumq; ad rectam rationem animū veris plenis æternisq; latitiis cōplet. At verò perturbati animi sollicitudines & misérias quis unquam dicendo exprimeret? Illum vitiositas nūc formidinum aspectu perterrens, nunc dolorum tormentis excrucians, nunc cupiditatum facibus inflammans, nūc libidinum furiis exagitans nunquā respirare, nunquam requiescere patitur. Potest ne ciuitas in seditione absq; tumultu esse? nec animus à seipso dissentiens diuisusque partem ullam liquidæ quietis degustare potest. Et enim quietus nemo est, nisi qui cōstans; qui verò quietus, omni perturbatione animi vacuus est; qui autem perturbatione animi vacuus est, in otio & tranquillitate viuit. Omnes igitur improbi miseri, & sapientes felices. Neq; enim se extra se querunt, sed beata vitæ præsidia

in seipsis ponunt; neq₃ spem sui ex aliorum sententiis & erroribus, nec ex euentis bonis malisue suspendunt, sed natura viribus contenti præter virtutē res ceteras subter se habent atq₃ cōtemnunt: tum nulli cupiditati seruientes, sed omni aegritudine & metu virtutis adiumento leuati incundiſſima pace perfruuntur. Ac præclare Poëta ille:

Ad ſummum ſapiens vno minor eſt Ioue, diues,
 Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.
 Nec quicquā aliud eſt, quod nos Deo ſimiliores, quā
 virtus efficiat; quæ partes animi ritè diſponens & ſeruās
 nos cum caeleſtibus & diuinis mentibus coniungit. Aut
 quid de Deo glorioſius prædicamus, quā virtutes?
 nempe ſummam illam ſapientiam, qua rerum vniuerſi-
 tatem adminiſtrat; & admirabilem iuſtitiam, qua
 pro vita meritis cuique dignas pœnas aut præmia tri-
 buit; ac maximam fortitudinem, qua ſemper in propo-
 ſita ratione ſuſceptoq₃ conſilio permanet; poſtremò in ſe
 conuerſam ſeq₃ ipſam intuentem intelligentiam: in qua
 omnium rerum moderatio ineſt. Tanti igitur eſt vir-
 tutis ſplendor, vt reliquorum bonorum ſpeciem, veluti
 Solis radius aſtrorum lumen, obſcuret. Quamobrē acies
 animi omni ſtudio & diligentia curāda eſt, ne vnquam
 ſenſus incunditate cacetur, ſed rectè paratus & prom-
 ptus ad rationis abſolutionem virtutemq₃ contendat.
 Nec verò iam eos ſequar, qui virtutem à more & con-
 ſuetudine dictam moralem à natura tantū, nō autem
 voluntariam eſſe volunt. Quorum ſententia redargui
 reſelliq₃ facile poteſt. Nihil enim in nobis vel hone-
 ſtum laudari, vel turpe reprehēdi iure debet, niſi quod
 eſt voluntarium: quoniam voluntas eſt noſtrarū actio-
 num poſitum in noſtra poteſtate principium, non à na-
 tura neceſſitate productū. at qui virtutis omnis eſt iuſta
 laudatio.

laudatio. non ergo quia à natura data, sed quia ratione perfecta est. Tum nomen ipsum ostendit eam exercitatione parari & perfici, non autem natura habitu possideri. Ad hæc cuiusvis rei naturalis proprietas nullius exercitationis assiduitate immutari inuertiq³ potest. Neque enim lapis (vt exemplo quod dicimus illustretur) etiam si sæpè sæpius ad superiora iactetur, vnquam aduerso natura motu sursum ferri cōsuescet. Atqui homo si frequens est in faciendis iniuriis fit penitus iniquus: idem longa iustarum actionū meditatione & studiū in virum bonum euadit. Præterea (sicut Aristoteles subtiliter disputat in libris, quos De moribus accuratissimè scripsit) non à consuetudine videndi oculorum sensum adepti sumus, sed quia videndi vim natura nobis in oculis indidit, rerū formas & colores aspectu percipimus. Atqui fieri nequit, vt virtutē assequatur, qui non in longo & difficili honestatis curriculo studiosissimè & diligentissimè se exercuerit. Naturales quippe habitus nulla nostra industria & commētatione fiunt: voluntarij verò ab honestatis actionibus proficiuntur, ac multo vsu & exercitatione confirmantur. Nō igitur virtus à natura ficta, sed vsu & ratione formata est; nec tamē aduersante natura. Nā inuita (vt aiūt) Minerva, hoc est, repugnāte natura neq³ fieri, neq³ dici quicquā potest; neq³ etiā decet. quoniam odiosa sunt quæ nō spontè, sed cū fastidio & ambitione proueniūt. Et quid aliud est natura obsistere, quàm gigantum more (vt ferunt) contra Iouem pugnare? His de causis neq³ secundum naturam, quasi inuoluntaria, neq³ cōtra naturam virtus est, quasi vi coacta & expressa, verū principia ducens à natura humano studio & arte absolutionem confirmationemq³ consequitur. Sunt enim ingeniis nostris innata primordia quadam & quasi elementa vir-

tutum: que ad perfectam honestatis formam industria
 & doctrina excitanda sunt, nisi à turpi desidia obrui,
 & à vitiosa cōsuetudine deleri velimus. Quanta, ama-
 bo vos, Auditores, prima etate, quo præsertim tempore
 natura vis motusq; perspicitur, quanta, inquam, simu-
 lacra virtutum in plerisq; moueri, & velut igniculos
 emicare non sine magna admiratione & incredibili spe
 frugis aspeximus? quos postmodū adulta etate sic mo-
 rum opinionumq; deprauatione restinctos vidimus, ut
 nullum virtutis lumen amplius cerneretur? Nec aliter
 animus sine doctrina, quàm ager sine cultura, licet fer-
 tilis sit, tamen fructuosus esse non potest. quanquam ut
 solum aliud alio natura feracius, sic ingenium aliud a-
 lio ad percipiendam virtutem est aptius. Siquidem so-
 lers & acutum ingenium virtutē facile comitatur; tar-
 da verò & obtusa mentes nullam virtutis indolem præ-
 se ferunt. Quinimmo virtutes ipse dissimilitudines
 quasdam ex eorum, in quibus insunt, differentibus in-
 genis, sicuti corpora ex loci ac celi natura varios colo-
 res affectusq; concipiunt. Sic alij callidiores, alij simpli-
 ciores, alij ad gravitatem, alij ad comitatē, alij ad fru-
 galitatem, alij ad liberalitatem, alij ad cauendum, alij
 ad audendum, alij ad puniendum, alij ad ignoscendum
 natura sunt procliuiores. Sed quamuis dissimiles, tamē
 sunt virtutes omnes laudabiles: quoniam bonarum af-
 fectionum princeps prudentia pro cuiusque ingenio eas
 recta ratione præceptisq; conformat, & amabili conspi-
 ratione ac cōsensu inter se cōciliat atq; cōiūgit. Quam-
 obrem ad consequendam virtutis absolutionem præter
 vim ingenij & naturæ doctrina quedam & exercitatio
 desideratur: quibus videlicet rebus hominum operatio-
 nes & opera tanquam instrumentis cōficiuntur. Quod
 autē virtus doceatur nulli controuersum esse opinor. So-

lus enim Deus est, qui nullius monitis & præceptionibus indiget; nempe in quo singularis sapientia, & eximia rerum omnium cognitio inest. Nostrium verò nemo est, qui non interdum aliquo errore capiatur: quandoquidem multa nos vel ob ingenij exiguitatem fugiunt, vel ob rerum obscuritatē latent. At præcepta hominem in agendo errare non patiuntur; ut quæ certis rationibus & exemplis recte agendi viam ordinemq; demonstrēt. Quod si nihil recte sit nisi ex præscripto rationis, ni hæc ipsa ratio doctrinæ subsidii adiuvetur, frequēter animi motum & voluntatem multis erroribus implicaverit vel falso naturæ conatu & appetitione incitata, vel liberali quadam boni specie decepta. Quàm enim multa & varia sunt apud homines de bonis malisque rebus opiniones? quàm dissimiles mores? quàm diuersa instituta? quàm inter se differentes leges? ut cùm virtus sit vi sua laudabilis, tamen honestum id solum esse videatur, quod hominum existimatio commendauerit. Quare satis arduum & difficile est in tanta opinionum varietate & peruersitate quid rectum & decorum sit videre. Itaq; præter multarum & magnarum rerum, vsum ad recte formandam rationem, & comparandam prudentiam iudico necessariam esse morum vitæq; doctrinam: quæ quid virtus, quotq; eius genera & partes, quæ mala fugienda, quæ bona persequenda, quæ officia referenda, quæ degenda ætatis ratio eligenda & tenenda sit docet. Ac præclare Poëta ille:

Doctrina sed vim promouet insitam;

Rectique cultus pectora roborant.

Etenim ars est naturæ quedam comes adiutrix & custos, atq; ad id, quod querimus, dux via, & ordine præceptorum certior. aut frustra tot ab eruditissimis hominibus actæ lucubrationes, tot relictæ monimenta, tot de

moribus scripti sunt libri, si praecepta virtutis inutilia nobis forent? Et si artes omnes ad adiuvandam & perficiendam naturam inuenta & tradita sunt, sanè amplissimā omnium esse oportet recti & honesti disciplinam; quae in earum rerū cognitione versatur, in quibus beata vita consistit. Ceterum ut sterilis ager diligentia, sic hebes ingenium doctrina excolitur: sine cultura verò bonum ingenium, velut fecundum solum, fruges simul spinasq; producit. Doctrina errores euellit, vanitatem succidit, licentiam amputat, ingenij luxuriā depascit, rationis motus confirmat, veritatis vim attollit, omni demum ex parte animum diligenter & eleganter polit. Eius ignorantia pleraq; imprudenter, iniuste, indecore facta in praclarissimis viris deprehendimus: qui philosophiae auxilia repudiantes, tantum ingenij suis freti, in multos errores à φηαυτία. i. in seipsos amore inducti sunt; neq; ullam vnquam vitae constantiam & aequalitatē ob insolentia rerum tenuerunt, qui si praeceptorū adminiculis innixi fuissent, plures, mihi credere, res ingenij suis digniores praestantioresq; gessissent. Ergo virtus et si quosdā impetus ex natura sumit, tamen doctrina quadam instruēda & confirmada est. Quam virtutis doctrinam, quoniam bene beateq; viuendi cognitio sapientiae nomen sibi doctissimorum hominū consensu vendicauit, ut potē scientiarū omnīū praestantissima, atq; omnium artium domina & regina, verbo Graeco philosophiā, hoc est, studium sapiētia vocitamus: quae una est animi medicina, mentis cultura, benedicēdi & agendi magistra, nō humanum, sed inuētum donūq; diuinum. Veteres illi homines, quorū atas rudior erat, inuentionē earum artium, quae tuendo corpori deseruīrēt, propter ingētes vtilitates, quas humano generi praebāt, diis, nō hominibus cōsecrarunt; nos philosophiam,

qua

quæ earum rerum cognitionē peperit, quæ beatā vitam efficiunt, non à Deo, sed ab homine inuentam esse dicemus? Eam verò Socrates, qui de vita & moribus, de quæ rebus bonis & malis maximè omnium & optimè disputauit, demonis sui opera fertur è celo ad terram deuocasse: quam deinde Plato libris suis commendauit Socratica disputatione tractatā: sed demum Aristoteles in tradendis artibus & doctrinis eximius artifex certo ordine & ratione conclusit. Ad quam tamē percipiendam ineptus est quisquis animi motus ratione non regit, sed appetitu huc & illuc rapitur semper à se ipse desciscēs. Atq; hoc satis mirandum est, quòd cum animus malè affectus & eger est, nos aut nullā vim morbi sentimus, aut medicinam accipere recusamus. An quia animum nō videmus? An quia est inuisa curatio? Nisi fortè perturbationes animi egrotationes esse negaueris: quæ sine vlla controuersia sunt corporum morbis perniciosiores. Perturbatus enim animus quàm egrotans corpus iactatur vehementius, angitur grauius, & (vt ait Ennius) neq; pati, neq; perpeti quicquā potest, cupere nunquam desinit. Et quis æstus febris est voluptatum inflammatione ardentior? quæ frigori vis est timoris horrore peracrior? quæ sitis cupiditate pecuniarum maior? quis dolor malefactorum conscientia intolerabilior? His morbis vna philosophia medicinam inuenit; qua inanes sollicitudines detrahit, timores expellit, cupiditates reprimi, egritudine animum leuat. Ad cuius regnū, qui se in optimo vitæ statu conseruare vult, se conseruat necesse est, in quo mores bene viuendi præceptis informantur, actiones rectis officiis instituuntur, vitiisq; radicibus extractis animus omni genere virtutum ornatur, & repressa perturbationum seditione in tranquillissima quiete sine vlla molestia omne tempus ætatis cursusq; trans-

transfigitur. Poëta, qui quotidiana vite imaginem fabulis adumbrarunt, mulierem quandam nomine Medusam cōfinxerunt ore quidem venustam, sed eos in saxa conuertentem, quicumq; in se oculos coniecissent; vt docerent voluptatem blandissimam dominam à virtute mentem detorquere, & intelligendi vim omnem ex animo eximere. At si mentis aciem in philosophia pulchritudinem intenderitis, nō in lapides aut belluas, sed in diuinas & caelestes mentes vos ipsa mutabit. Neque verò solum vnius hominis, sed domorum quoq; & ciuitatum felicitatem philosophia tuetur atq; cōseruat, earum rerum inuentrix, quæ ad humanum & ciuile cultum pertinent. Ac quæ so dispersos in siluis & speluncis olim homines, quis vnum in locum congregauit, & ex immanibus & feris mites ac māsuetos readdidit? Nōne philosophia? Quis domiciliis coniunxit? quis vita societate copulauit? quis mœnibus sepsit? Philosophia. Quis deniq; ciuitates artibus, moribus, legibus iunxit, formauit, instituit? Philosophia. O Philosophia bonorum omnium mater & dux; per te constitutæ vrbes, per te iure sociati hominum cœtus & cōcilia, per te rerūp. formæ effectæ & cōseruatæ sunt: quæ nisi extitisses, nos modò nulli essemus. In quo igitur tanta rerum cognitio & scientia, tanta verborum vbertas & copia, tanta orationis elegantia & ornatu inest, vt philosophia laudes dignè persequi possit? Ego verò, Auditores, si mea voce & cohortatione vos ad studia cognoscenda virtutis concitatos cognouero, magnum orationis meæ fructum mihi percepisse videbor.

DE LEGIBVS,

AD PERVSINOS,

ORATIO VI.

77

REM gratissimā vobis Perusini me facturum existimo, si hodierno die, quo bonarum artium studia inchoari solēt, apud vos studiosissimos iuris de legū prudentia dixerō; quae illius sapiētia bona pars est, quae ceteris facultatibus & doctrinis in tuēda & cōseruanda hominum societate praeficitur. Nec velim, quia tātum legum scientiā tribuā, reliquas artes a me cōtemni quisquam existimet: quas si negligere, essem merito rudis; si aspernarer, inhumanus: cum a summis ingeniis lōgo v-su rerum & experientia comperta, ac multis praeceptionibus cōformata innumerabilibus cōmodis & vtilitatibus humanā vitā expleuerint. Sed tantum ista luce sua inter omnes lucet, ut custodes legum ad superos propē accedant, & earū interpretes atq; doctores diuinis penē honoribus afficiantur. Ac de aliis quidē artibus & sciētiis multorū extāt copiosissime ornatissimaeq; orationes, & acri solertia perfectae, & summa industria elaboratae: de hac vna etsi a quibusdā elegāter & accuratē dictum est, nō tamē illi viam ceteris praeipuisse, sed patefecisse, neq; aditū ad legū laudes obstruxisse, sed munuisse vidētur. Intelligetis autē primō legem esse donū & inuentum Dei; cum omnē virtutem cōplexu suo continere; postremō vniuersarum artium & disciplinarū esse reginam. Primū omnis antiquitas, quae auctoritatē habet non minimā, ceterarum artium inuenta mortalibus attribuit, leges verō Deorum immortalium inuentioni consecrauit. Hinc Minos rex Creta legum prudentiam & cognitionē ab Ioue accepisse perhibetur; & Lycurgi
edicta

edicta, quasi Apollinis oracula, quòd eius demonis familiaritate vteretur, à Grecis ritibus nuncupata sunt. Sed ne fidem à vetustate solùm petere videamur, afferamus rationes, quibus id, quod proposuimus, planius & dilucidius fiat. Non enim apud ignaros & populares homines, sed apud eruditos & singulares viros agimus: vt oratione deceat non ad vulgare sensum, sed ad doctissimorum hominum sententias accommodari. Enimvero si lex est, vt sapientes viri definiunt, recta ratio qua facienda sint iubens, & contraria prohibens; patet ius omne, siue vsquam illud, siue nusquam scriptum sit, à natura constitutum esse, ac legem à Deo datam, & hominum animis fuisse diuinitus infusam, quoniã ratio nõ minus est in homine naturalis, quàm aut in terra grauitas, aut à natura in igne insita leuitas, aut in stirpibus vigor, aut in brutis animantibus sensus: recta vero esse nequit, nisi diuine menti similis fiat. quod sine Deo contingere non potest. Est Perusini, est vniuersa quadam & aeterna in mundo lex, quam Dei sapientiã esse cõfitemur, certis naturæ finibus cuncta determinans, ac singulis rebus proprietates quasdam inserens veluti leges; quæ nec vetari, nec deleri vlla vi aut arte possunt. Itaq; terra in media mundi sede lege diuina collocata non mouetur; eademq; lege siderum orbes circa terram perpetua celeritate cõuertuntur, siue cuius imperio neq; hominum genus, neq; aliarum rerum vis & natura, nec ipse quidem mundus staret. Proinde quod δεικνυσι Greci dicunt, iustum Latini, δίκαιον Plato dicendum affirmat: vt sit ipsa mens diuina, quæ motu prædita sempiterno artificiosè vniuersa percurrit, penetratq; vi sua, libera tamen ipsa & soluta, & ab omni cõcretionem mortali separata, omnia intelligēs & mouēs, atq; attingēs (vt in sacris libris legitur) à fine vsq; ad finem fortiter, disponēsq; suauiter.

Hinc

Hinc Themis, quod nomē ius fasq; significat, doctrinarū inuētores poēta modo Jovis, penes quē est summa potestas, modò Solis, qui terrarum flāmis opera omnia lustrat, modò Celi ac Telluris filiā esse cōfinxerunt: quòd certis legibus maximi Dei & natura cōsistat vniuersitas rerū: quæ nisi ab vno moderatore rata, immutabilis & æterna lege rectē gubernari nō posset. Est etiā in homine, quē Græci $\mu\upsilon\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\mu\omicron\nu$ appellāt, lex imperās bona, & vetās mala; ipsā inquā ratio corporis sensibus & appetitui præsidens, ad cōmunem illā & æternā legē, ut recta sit & salutaris, piē sancteq; effingēda: ne, cū libera sit sub nullius causa naturalis imperio, perniciosa fiat, si ab aspectu diuinæ mētis auersa cupiditatis incitāmēto feratur. Quare illud pulchrē dictū est, ni fallor, à Platone, sapiētī viro legē esse Deū, insipiētī verò libidinem. Neq. vis legū ē verbis, quæ proferuntur, aut scribuntur, sed ē recta ratione cernitur: nec quæ rationi aduersantur, cuiusmodi sunt tyrannorū & auarorū dominorum instituta, qui nō ad æquitatē & ciuiū tranquillitatem, sed ad libidinē & auaritiā omnia transmittūt, quāuis principū decreta sint, tamē legis hoc tā graui & sancto nomine digna, sed improbitatis & iniustitiæ nota potius designāda crediderim: perinde atq; malorū medicorum pharmaca proprius venena, quā medicamenta vocaueris. Ad hæc ea, quæ à recta ratione proficiūtur, firma sunt, mutariq; non possunt, aut nō certē debēt. Ac licet utilitatis causā pro personarū vel temporū, vel locorū ratione diuersæ res interim statuātur, nihilominus æquitatis ipsa ratio semper est rata & immutabilis. Ius omne bipartitò diuiditur in naturale & ciuile: illud ad æquā & bonā rationē pertinet, hoc ad ciuilem utilitatem refertur; illud inbet ut sanctē, ut piē, ut iustē, hoc ut bene, ut commodē, ut aptē viuamus. Ex quo orta sunt dominia,

dominia, bella, regna, seruitutes, manumissiones, cōtra-
 ctus, emptiones, stipulationes, obligationes, actiones, &
 huiusmodi inter nos cōmercia; quæ diuersa pro locorum
 varietate, pro tēporum cōmutationibus, pro ingeniorū
 dissimilitudine sanciri debēt, prout cōmunis vtilitas po-
 stulauerit. Quæ tamen si honesta sunt, si legitima, sem-
 per cum æquitate cōueniunt. Verū illa, quæ tendunt
 ad solā æquitatē, nec certa cuiusdā vtilitatis rationem
 habēt, eadē sunt apud omnes: quoniam æquitatis ratio
 naturalis est non in tabulis scripta, sed in hominū ani-
 mis insita lex: quam non docemur à legum peritis, sed à
 natura ipsa accipimus; nec sibi dissimilis est, quam simi-
 liter omniū mentes intelligunt. Tum si cuiusq; mēs ho-
 minis acie sua boni maliq; naturam despiceret, nullis
 scriptis legibus opus esset. mens enim ipsa sibi lex esset
 quauis lege melior, ab omni metu & dominatione liber-
 ra. quia verò nullius ingeniū ita cōparatum est à natu-
 ra, vt bona vel per se videat, vel sua sponte velit, vel ex
 se ipso cōsequatur, cū tot tantisq; cupiditatum moti-
 bus humanus animus concitetur, & à maxima opinio-
 num & consuetudinū varietate miris modis torquea-
 tur, idcirco leges tradita sunt, quæ recto tramite virtu-
 tis in vita homines regerent, atq; ab omnibus vanis &
 fallacibus voluptatū illecebris remouerent. Quod sanè
 opus excellentiū intelligentia & sanctitate virorū ex-
 titisse credendū est. Praclare igitur vir eloquētissimus
 Demosthenes obtēperandum aiebat legi, quia donū &
 inuentū esset Dei, prudentissimorū vero hominū sapiē-
 tissimorumq; decretū. Num verò putamus leges, quæ
 consociationē humanā seruant, aut sine celesti numine
 excogitari, aut sine diuina authoritate ferri potuisse?
 quandoquidē ad omnes æquabiliter pertinere debent,
 pariterq; apud omnes ius suū firmè & graniter retine-
 re.

re. ceteroquin nulla civitatis administratio aequo & legitimo imperio cōtineretur; & iustitia vis omnis, quæ fundamentum est legis, divina fide & auctoritate nudata vel morum improbitate adulteraretur, vel peccatorum impunitate labefactaretur atq; perfringeretur. Iam quis hominum vsquā est ita per se prudens & sapiens, ac tanto usu rerum peritus, qui sine ullo divini numinis afflatu naturas omnium rerum condicionesq; perspicere legibus perscribat ea quæ utilia & opportuna sint omnibus? Aut quis tanti ponderis vir, qui sine celesti quadam auctoritate sanciat quæ sequi nos oporteat, interdicatq; contraria? Quapropter Plato legum latores monitos faciebat, ut quoniam ad gubernandos hominum cœtus divino munere opus esset, ab Apolline augustissimo numine in scribendis legibus auxilium & lumen sanctæ precatione postularent, quo ea cerneret, quæ honesta & civitatibus utilia forent. Nec dubium est, quin res humana absque divina ope & patrocinio non possint rectè componi & conservari, si universarum rerum mensura Deus est, qui principium, medium, & finis omnium est, creans, & alens, & ad se ipsum cuncta reducens. Et si passim in agris & montibus bestiarum more sine ullo cultu vitam degeremus, nisi leges nos iuris inter nos vinculis colligassent, quis tam, impium ne illum dicam, an excordem, qui Deum optimum maximum, vel legum authorem esse neget, vel in condendis legibus optimorum hominum mentibus afflasse non fateatur? Quod si cetera sunt hominis causa generata, homo verò Dei, qui solus in hac infima mundi sede & quasi mortalium statione vim numinis divini sentit & colit, quid absurdius dici aut cogitari potest, quàm principem illum Deum, cuius nutu

omnia reguntur, humanis animis cōsociationis studium
 & amorem ingenuisse, quo sanctius ipse coleretur, &
 leges neglexisse, quæ homines ad civilem communita-
 tem inter se iungunt atque conciliant? Natura celestis
 providentia ministra quedam & famula nec frustra,
 nec temere quidquam facit: diuina prouidētia homini
 præsertim, qui magnam habet cum Deo cognationem,
 atque omnium animantium tenet principatum, nō con-
 sulet in his maximè rebus, quæ ad bene beateq; viuen-
 dum valent? An seipsum regere difficile est; & tot ho-
 mines tamq; inter se moribus & studiis differentes gu-
 bernare operosum non erit? Illud absque diuina opera
 fieri non potest; hoc fiet humana? Nolunt poëtas absq;
 diuino quodam furore posse bonum carmen effundere:
 & absque diuino numine leges vlla sapiēter instituen-
 tur? Verum enim Moyses eundem esse legum condito-
 rem tradit, qui vniversi operis fabricator fuit. Ac nos
 ipsi probè scimus Dei sermones, quos (vt Apostoli ver-
 bis utar) olim patribus in prophetis, nouissimè locutus
 est nobis in filio, esse vitæ præcepta, quibus ad sobrieta-
 tem, iustitiam, & pietatem erudimur. Nec quidem
 vlla aliæ dicendæ sunt propriè leges, nisi quas Deus vel
 in tabulis Moyse datis promulgauit, vel in mentibus
 nostris inseruit: quæ ad omnes sunt, non ad primatos a-
 liquos homines constitutæ; quæq; nulla vtilitatis spe-
 cie obiecta, nulla temporis perturbatione oborta, nullo
 rerum vsu aut statu immutato abrogari à quoquam
 possunt, vbique gentium, vbique locorum, militiæ & ro-
 gæ semper eadem. Atque hæc sunt legum veræ proprie-
 tates, quæ solum in diuinis insunt. A diuinis autem
 quæ discrepant humane leges nulla sunt, quoniam à re-
 ctæ ratione dissentiant: illis verò parendum, quæ cum
 diuinis

diuinis consentiunt, sancita ab his, quos Deus maximus in terris dominos & reges aliorum ordinauit. Rectè igitur Propheta, Nisi Dominus edificauerit domum, in vanum laborauerunt qui edificant eam. Neq; enim aliud est ciuitas, quam hominum communis quedam habitatio; quæ ut ab omnibus temeritatis & insolentie iniuriis tuta sit, legibus est tanquam parietibus prouidentissimè munienda. Quæ leges quia diuina fide & autoritate roboratæ esse debent, ne sceleratorum hominum audacia & effrenata violentia confringantur, idcirco idem Propheta, Nisi Dominus, inquit, custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Quamobrem ut ciuitatis anima lex, sic vita legis est Deus: ac meritò & iure leges sacra sanctæ, & religiose, interpretesq; ipsarum antistites & sacerdotes apud omnes ciuitates, nationes, & gentes semper appellati & habiti sunt. Quid, cur ciuitatum gubernatores vel improbos quidem illos ipsiusmet Dei præcepto iubemur magna obseruantia reuereri, nisi quod omnis potestas (ut Apostolus ait) à Deo est? & qui potestati resistit ordinationi diuinæ resistit? nimirum quia legum & iuris custodia, tanquam illa sint diuinæ mentis inuenta, commendata est ijs, qui in principatu à Deo collocati sunt. Atq; ut edificy rationem fabri ab architecto petunt, & agendi vim à principe causa secundariæ ac proximæ suscipiunt, & quæ res alias mouent ab alio quoq; ipsa principio habent motionem, sic in huius mundi gubernatione omnis administrationis ratio & potestas ab vno rege in alios velut in riuos à fonte deducitur. Itaque Diuus Augustinus (ut orationi nostræ doctissimi & sanctissimi, & grauissimi viri autoritatem adiungamus) in humanis legibus nihil esse instum & legiti-

mum ait, quod non ex aeterna lege homines sibi derina-
 runt: & in sacris prouerbiis caelestis Sapientia inquit,
 Per me reges regnant, & legum conditores iusta decer-
 nunt. Vnde nulla lex, nullum ius, nulla vita disciplina
 apud eos vnquam fuit, qui nullum Deum esse credide-
 runt. Et sapientes illi viri, qui dissipatos quondam ho-
 mines in vnum cōgregarunt, hac eos persuatione sub iu-
 gū legis immiserunt, quod omniū rerū domini & mode-
 ratores essent dii; & piorum atque impiorum iudices;
 & malefactorum benefactorumq; ducerent rationes.
 Necnon qui leges aliis promulgarunt, quò rata & in-
 uiolata essent, in eos, qui tum maximè colebantur, Deos
 inuentiones ipsarum transtulerunt. Sic Zoroaster quas
 Bactrianis & Persis composuit in Horomasim; Trisme-
 gistus quas Aegyptiis constituit in Mercurium; Mi-
 nos quas Cretensibus dedit in patrem Iouem; Lycurgus
 quas Lacedaemonibus sciuit in Apollinē; Draco & So-
 lon quas Atheniensibus sanxerunt in Minervā; Pom-
 pilius quas Romanis imposuit in Ageriam; Zamolxis
 quas Scythiis descripsit in Vestam retulit. Ac profectò
 scribendarum legum prouincia semper demandata fuit
 ijs, qui sanctitate & prudentia ceteris præstarent: quo-
 niam istorum mentes magis diuinum spiritum conci-
 perent. quandoquidem par esse videtur principem uni-
 uersi Deum per charos sibi homines & bene uolos hu-
 mano generi mentem suam & animum significare. Er-
 go si lex est hominum, & (vt loquitur insignis Poëta
 Pindarus) deorum regina, quia rerum vniuersitatem
 vna quedam aeterna mens administrat; cur non arbi-
 tremur eam donum & inuentum esse diuinum? Nunc
 locus est alter orationis de virtutibus, quæ in sinum le-
 gis atque complexum veniunt. Ad quem mihi aditus
 facilior

facilior patet ex hac ipsa disputatione, quæ modò tractata est. Nam si lex humana coniunctionis moderatio est, certè viuendi rationē ab ipsa describi oportet. Ex quo necesse est legem, virtutes omnes, quarum ambitus rationes vitæ comprehenduntur, suo gremio complecti atque fouere. Neq; vera lex vnus alicuius, sed vniuersorum ciuium felicitati studet. Hæc autem est omnium ciuium ad rectam rationem conformata actio, atq; inter se consentiens & honesta consuetudo. Nec eam lex alere & sustinere vllò modo posset, si non simul omnium virtutum copiis & auxiliis inuaretur. Ac porrò studium legis totum est circa voluptates & dolores, ne vel illi nos à bonis rebus vlla formidine absterreant, vel ista blanditiis ad malas alliciant. Qua in re tota virtutis laus posita est. Nec verò legis præcipuam operam & studium putes esse, ea, quæ sunt extra animum, curare, parietum, fornicum, stillicidiorum vitia, sed animi partes bene disponere ac perficere, & ad summum recta perducere. Et cogitationes quidem animi prudentiæ præceptis componit, voluntatis motus iustitiæ modo definit, iram & metum fortitudinis imperio regit, libidinis impetum temperantiæ meditatione refrenat. Cùm igitur virtutes legum fundamenta sint, non verborum captiunculas, quibus venalem quandam auctoritatem & gratiam ipsi aucupentur, sed virtutum & vitiorum naturas legum interpretes docere nos decet, ut bene beateq; viuamus. Hic quosdam rogantes audio num ex virtutibus leges, an ex legibus virtutes oriantur. Qui hoc tantum velim attendant, quòd ratio, quæ affectus animi regit (& quidem virtus nihil aliud est, quàm recta & constans animi affectio) dum turpia prohibet, & honesta imperat, lex est. Itaque vnde virtus

deriuatur, ex eodem capite lex manat. quæ nihilominus virtutem procreare videtur, cum hominum animos & mores honesto & laudabili habitu componit. Tum quod monendo & consulendo virtus, hoc iubendo & vetando lex præstat. Sed oro ne male quenquam habeat legum dissimilitudo; quando ad vnum eundemq; finem non semper vna eademq; sit via. Licet enim interdum diuersæ leges (quemadmodum est antea disputatum) utilitatis causa iubeantur, tamen omnes idem spectant, nempe vt homines dignis officiis & virtutibus instruantur. Quid lex illa, Qui nimis festinat se ipsum præcipitat; nonne magna providentia rebus esse prospiciendum monet? Quid verba illa, Festinatio & tarditas nimia punienda sunt; nonne illud explicant tam celebre, tam salutare & diuinum prouerbum Festina lentè? quo monemur, ne quid agendo per socordiam relinquamus, aut temerè aggrediamur; vt ne deinde nos aliquid ignauiter prætermisisse doleat, aut imprudenter admisisse pœniteat? Hoc etiam facit ad prudentiam, vt principes (quoniam veritas rerum gestarum erroribus non vitiatur) id sequantur, quod conuenit ex fide rerum, quæ probantur sequi. Illa verò ad aequitatem, ne potentiores viri humiliores iniuriis afficiant, nèue defensores eorum calumniosis criminibus innocentes sequeantur; & in cognoscendo neque excaudent aduersus eos, quos malos putent, neque precibus calamitosorum illacryment, sed ius suum unicuiq; distribuunt. Ad hæc omnia de re militari instituta præcepta sunt fortitudinis, Ne arma alienent, ne amittant, ne militiæ tempus prætereant, ne stationis munus relinquunt, ne locum in acie deserant. Mox quàm grauitè lex ignauos, contumaces, desertores, emansores,

res, transfugas, proditores milites punit? Quae autem sequuntur, ad temperantiam & concordiam attinent, civium reliquorum, Non dolo malo damnum dare, non rem alienam contrahere, non furtum facere, non fraudem admittere, non ex fraude lucrum sentire, non pulsare, non verberare, non cadere, non vim adhibere, non violentia uti, non stuprum alteri suadere vel inferre, sed coercere libidines, frenare cupiditates, ira motus cohibere, aequitatem, iustitiam, religionem colere; ut civilis societas, & integritate morum sanctè custodiat, & moderatione iuris in perpetua pace & tranquillitate servetur. Quamobrè si ad honestatis imaginè hominū actiones legis norma formātur, necesse est eius circumscriptio virtutū omnium rationes viresq; cōcludi. Quapropter Aristoteles sciētiā legalē, quod omnes virtutes suis claustris excipiat, vniuersam virtutē appellauit: idemq; nomen iustitiæ, quæ in cōmuniōe vitæ posita est, dedit; quæ præstantissima est, & omnium virtutum illustrata splendore præclarissima existit. quæ neq; Hesperus (ut fertur) ita, neq; Lucifer admirabilis. Hinc ea, quæ legitima sunt, tanquam à iustitiā iusta, & quæ iusta sunt, tanquam à lege legitima nominamus; quod eadem sit legis & iustitiæ vis atque natura. Ideoque legem ab vnicuique suum tribuendo Græci νόμος, quod munus proprium iustitiæ est; Latini verò sic à legendo vocarunt: qui delectus tam ad legem spectat, quàm ad iustitiā. His de causis nulla doctrina vel ornatior, vel pulchrior, vel honestior, vel gloriosior legali prudentia est. Mirum verò, quod cū eius opus tantum sit, tam exiguum quorundam leges interpretantium munus appareat, quorum aut improbitas est, aut inscientia reprehendenda: quoniam verba legis tenen-

tes equitatem relinquunt; & virtutis vim aut ignorant, aut dissimulantes in singulis litteris & interpolationibus occupentur. Ita verbosis disputationibus interpretationes legum fraude & stultitia replentur. Nos à legali scientia non verbosam prudentia simulationem, sed bene viuendi modum & preceptiones hauriamus. Cùm ergo legum prudentia tanto simul omnium virtutum splendore collustretur, iure maximo ceteris artibus proferri debet, utpotè illius sapientia administratrix & comes, quæ civilis appellata scientia reliquarum artium & doctrinarum architectonica est. Atque hæc est tertia & postrema orationis mea pars; ad quam ipso dictionis filo deducimur. Et quidem architectonica ars ea est, quæ primò formam edificij comminiscitur: tum adhibet illas artes, quas aptas & opportunas indicat; eisq; modum edificandi præscribit. Quare ciuitatis formam effingentem, & tradentem bene viuendi rationem, & aliis artibus utentem scientiam ad comparandam ciuium felicitatem, cuius causa omnia facit, ritè prudentissimi viri architectonicam nuncuparunt. Artes enim aliæ suo quæque sine terminata sunt; sicut in medicina sanitas, in bello victoria, & in aliis item artibus suum quodque extremum est. Finis autem consociationis humanae civilis felicitas est: in qua comparanda civilis sapientia omnem operam suam & studium ponit, præcipiens quæ facienda aut negligenda sint, ac statuens quas artes recipi, quas contra excludi è ciuitate conueniat. Quamobrem si finis, qui ab omnibus propter se expetitur, potior est ijs, quæ ad hunc ipsum conferuntur (decet enim optimum id esse, quod summum & vltimum est.) sapienter Plato & Aristoteles philosophia duo clarissima

ma

*ma lumina civili sapientia artes omnes & doctrinas
 subiecerunt. Quæ civilis sapientia in condendis, ser-
 uandisq; legibus præcipue versatur. Video quanta
 mihi lis & concertatio cum his oriatur, qui res bellicas
 confectantur. quibuscum si ferro & armis decertandum
 mihi esset, à pugna procul dubio abstinerem: at verò
 si rationibus est inquirenda & inuestiganda veritas
 (quãdoquidem hoc hominis proprium est, illud bellua-
 rum) non dubitarim in campum arenamq; descendere.
 Neque inficias iuerim militari virtute remp. à seditio-
 forum hominum audacia, & ab hostium incursionibus
 defendi: atque ob has causas regibus necessariam esse.
 sed libenter eos interrogauerim cuius rei gratia bella
 suscipiantur? Nõne quæso vt in pace viuatur? Quis
 enim bellum belli causa faciat, vt ex bello bellum, &
 ex calamitate calamitas propagetur? atque in teter-
 rimis belli miseris continuisq; periculis sine vllò otio &
 quiete breuem hanc vitam spiritumq; ducamus? In-
 iquus sibi, iniquus amicis, iniquus patriæ, quam, cùm si-
 bi charissima esse debeat, in turbulentissimas bellorum
 tempestates procellasq; coniciat. Quod si bella ad pa-
 cem conferenda, non studia pacis ad bella conuertenda
 sunt; in generanda verò & confirmanda pace leges om-
 nem operam suum studiumq; posuerint; sine dubio le-
 galem prudentiam re bellica potiore esse iudicabitis.
 Tum bella non sunt omni tempore necessaria; sine legi-
 bus verò ne temporis quidem momento vita, ne in ipsis
 quidem bellis honestè & tutè agi posset. Utinam bella
 nunquam inducta fuissent in homines, non tot bonorum
 direptiones, tot prædiorum depopulationes, tot vastita-
 tes agrorum, tot tectorum excisiones, tot urbium in-
 flammationes, tot ciuium vexationes, tot rapinas, tot*

cedes, tot incendia tanto cum omnium merore & luctu cerneremus. Et ne memorem labores & pericula, quæ in bello suscipiuntur, quid? quod vitam suam milites cum una (si superis placet) drachma commutare non dubitant? Quos ob id scitè Ulpianus sic à militia, hoc est, duritia & stupiditate dictos existimat. At in bello vires corporis experimur, lacertos & latera ostentamus! verùm honestas, quam magni & excellentes viri quarunt, in animi prudentia residet. At in bello pectoris robur & magnitudo elucet! verùm sedes legis, & custos humane communionis iustitia fortitudine prestantior est: à qua tantùm, non item à fortitudine & temperantia viri boni nominamur. At imperium bello dilatur! Sed civili scientia conseruatur: nec minorem sapientes homines in asseruandis, quàm parandis rebus laudem esse censent; nec magnitudine fines imperij, sed diuturnitate metiuntur. Quid Athenas? quid Carthaginem? quid Romam, ciuilibus excisas & conuulsas discordiis proferam? quæ si legibus stetissent; vel imperia, vel pristina dignitatis aliquam speciem retinerent. Quid arma foris prosunt, nisi intus sit consiliū? Quis Lycurgi prudentiam? quis legem & disciplinam non Pausanie, non Agesilai bellicis rebus anteponat? Quis non præferat Themistocli Solonem? Ille Graciam (inquit Cicero) à metu feruitutis liberavit semel; hic, dum eius instituta steterunt, semper conseruauit. Factum illius ciuitati semel profuit; hæc semper. Quod si imperatores aliqui nonnunquam ciuitatum gubernacula tractarunt, illa non militari virtute, sed civili sapientia rexerunt: ita vt administrare reip. laus omnis civili sapientie, non militari virtuti assignanda sit. Neque reges ad bella, sed ad ius exercendum

cendum Homerus à Ioue nobis datos esse pronuntiat:
 & iustitiæ fruendæ causâ olim fuisse constitutos ipsâ
 vetera scriptorum monumenta testantur. Quid? vt le-
 gitimè & iustè bella fiant, quænam alia virtus aut
 docet, aut iubet, quàm legalis? Et non illa præsit,
 quæ imperat? aut Deorum iudicium, quod est apud
 Poetas, despiciemus? quorum ingenium & diuini-
 tatem omnes admirantur? Cùm enim Pallas & Ne-
 ptunus inter se decertarent de imponendo urbi nomi-
 ne, quæ deinde à Pallade nominationem Athe-
 narum accepit; Deorum consulto decretum est, vt is
 urbem, quo vellet, nomine appellaret, qui rem utilio-
 rem humano generi protulisset. Itaque Neptunus in-
 cussione tridætiæ equum aptum ad bella è terra excita-
 uit: contra Pallas oliuam pacis signum produxit. Cu-
 ius inuentum cùm præstantius & utilius à Diis iudi-
 catum fuisset, ciuiliſ sapientiæ Dea victoriæ repor-
 tauit. Idemque sapientissimus Salomon confirmauit,
 Melior est, inquit, iustitia, quàm bellica fortitudo.
 Verumtamen hic ego, Perusini, felicitatem vestram &
 fortunam admiror, quòd etiam in hoc studio milita-
 ri semper excellueritis: vt non plures fortissimi princi-
 pes ex illo equo Troiano, quot ex hac urbe strenuissi-
 mi duces omnibus seculis prodierint. Quorum nomi-
 na recensere in præsentia præter rem fore existimo. Sed
 æquum est, vt orationem meam conuertam ad medi-
 cos, illosq; orem & obtester, ne quid mihi succenseant,
 si legalem scientiam medicinæ quoque anteposucro.
 Equidem, quia infirma atque etiam agra valetudine
 sum, modo capitis grauedine oppressus, nunc Stoma-
 chi cruditate malè affectus, aliquando oculorum mor-
 bo impeditus, interdum aliqua febricula tentatus ex
 sacrarum

sacrarum litterarum praecepto propter necessitatem, medicos honoro & obseruo, meamq; valetudinem illis committo: verum si magis est (ut dici solet) amica veritas, patiantur iuris prudentiam vel in hoc medicinae praeponi, quod ad moderandam Remp. pertineat. Medicina facit vel conseruando bonam valetudinem, vel amissam recuperando, ut sine aegritudine; legalis verò prudentia ius suum vnicuique distribuendo, ut sine cupiditate in pace viuamus. Illa herbarum genera & radicum, haec virtutum formas viresq; considerat. Illa corporis morbis, haec animi agrotationibus medetur. Illa tuenda valetudinis, haec viuendi ars est. Tanto autem praestat animi sanitatem, quam corporis valetudinem tueri, quanto mens corpore nobilior est atque praestantior. ni fortasse illud non aequè accipiat, atque à sapiente quodam dictum est, Satiùs esse mori, quam turpiter viuere. Sed decet valetudinarium de medicina loquentem apud medicos moderate dicere atque modeste. Reliquas artes operarias & fabriles scienter praetereo; quod vtilitate, & dignitate, & difficultate longè inferiores sint; nec modo non praeferrì, sed ne vlla quidem ex parte cum legali prudentia conferri habeant. Nec dubito quin ex aliqua philosophorum schola huc quispiam ad nos prodeat, & quas Graeci theoricæ artes vocant legali prudentiae anteponat, & concisis Stoicorum more sententiis hunc in modum disputet. Veri cognitio est eius intelligentiae, quam veri speculatricem appellant; rerum verò agendarum prudentia est in ea intelligentia, quam Graeci practicen, nos vocemus actiuam. atqui speculatrix intelligentia est actiua nobilior. igitur contemplatio actioni, & inspectiua scientia legali prudentiae

dentia antecellit. *Ad hoc contemplatio se ipsa contenta est; actio verò plurimorum operam & patrocinia requirit: vnde contemplatio res simplices inuestigat, quæ aliter esse non possunt; actio res pertractat, quæ concreta sunt, atque mutantur. Quamobrem & nobilitate, & certitudine, & iucunditate vincit actionem contemplatio. Hæc, & similia dissecta articulatim ab istis philosophis disputantur. At videte obsecro quantum ipse quoque rerum contemplationi tribuam: qui artes inspectiuas dignitate, nobilitate, firmitate, voluptate, integritate, diuinitate aio actiuis excellere; sed ad confirmationem societatis humanæ legalem prudentiam magis, quàm rerum occultarum, contemplationem esse necessariam assero. Quinimmo ipsa rerum, quas natura occultauit & quasi innoluit, inquisitio maximas gratias huic prudentiæ habere debet; quoniam eius tutela & presidio ab omni molestia & offensione liberatur. Quod si non modò nobis, verum etiam aliis nati sumus, non contra officium erit inuestigationis studio ab agendis rebus abduci? Quid prodest abdita naturæ perscrutari, salutem verò suam communemque contemnere? aut celorum & siderum conuersiones suspicere; sui verò, suorumque curam nullam habere? & rerum diuinarum cognitio nisi melioribus præceptis vitam instituat, quem fructum & vtilitatem afferet? Quod si diuina contemplando Dei similes efficiamur, & humana gubernando Dei vicarij constituimur: Quæ nam ante in vnum locum congregatos homines? quæ ante conditas ciuitates atque legibus institutas? quæ tum vitæ ratio? quæ morum disciplina? quæ religionis cura? Nulla tunc vis erat iustitiæ, nulla humanitatis insignia; nulla pietatis vestigia*

stigia cernebantur. Pecudum ritu in siluis & nemoribus nulla certè sede vitam agitabamus. Nemo stellarum sedes, nemo signorum formas, nemo siderum motus, progressiones institutionesq; notabat. Nec occulta natura quisquam rimabatur, nec res latentes inquirebat, nec eorum, quæ fiebant, causas indagabat, nec causarum observabat effectus. Quia igitur vita laborum & periculorum plena, ac multarum rerum indigens erat, sapientes quidam viri in vnum homines conuocarunt, atque artes ad varios vitæ usus excogitarunt, & leges ad confirmandam humanam societatem promulgarunt. Itaque vitæ necessitas in societatem homines coëgit; artes materiam communium utilitatum subministrarunt; leges formam ciuitatis expresserunt. Quarum vim & naturam oro diligenter aduertite. Quoniam humanum ingenium si speraret impunitatem & licentiam peccandi, quauis de causa facile contumacia & fastidio efferretur, legibus cohiberi oportuit: licetq; a natura nonnulli ad virtutem instituti & comparati videantur, tamen his etiam recti regula adhibenda est, ne aut iudiciorum inanitate, aut morum deprauatione ab honesto traducantur. perindeq; lex animum errare non patitur, atque ars preceptionibus cauet, ne quid natura peccetur. Et quoniam duplex est hominum genus; alterum, quod honestatis species delectat; alterum, quod metu a flagitio retrahitur, cuiusmodi vulgus est, quod virtutis ne umbram quidem vllam videt, tantum corporis voluptates sequitur, lex homines ingenuos ad virtutem premiis inuitat, illiberales pœnis a vitiis deterret. Et enim decet imperitam multitudinem non aliter ac bestiam non verbis, sed fustibus à malefactis repelli: nec
verborum

verborum strepitu animorum perturbationes sedantur, sed maiore quadam vi comprimuntur: alioquin maxima (ut inquit Theognis) merces tribuenda esset orationi, si turbulentos animi motus & ardores per se ipsa restingeret. Sed & prudentissime legumlatores ea supplicia describunt, quæ concupitis voluptatibus maximè officiant; quibusq; homines in suis vitiis satis apta & digna animaduersione plectuntur. Mulctatur quidem libido cruciatu, voluptas dolore, fraus damno, furtum ignominia: itidem parricida culeo, dissoluti vinculis, ferro sicarij, cruce pradones, factiosi exilio, malefici carcere mulctantur. Contra per eosdem legumlatores decernuntur statuae magnis viris, & imagines in foro collocantur; danturq; corone victoribus, & triumphihabentur; postremo bene meritis de Republicis pro cuiusque dignitate magistratus & honores ab ipso iure deferuntur. Quibus rebus, pramio, inquam, & poena Solon unus e septem Græciæ sapientibus Remp. sustineri sensit. Et aurea illa catbena, quæ vniuersum mundi orbem, quasi urbem hominum & deorum, constringi finxit Homerus; quid aliud est, nisi humana societatis connexio, quæ aureæ leges efficiunt? Lex etenim iis rebus quemque præficiens, ad quas tractandas noscitur idoneum, & simili quadam arto observationis & benevolentie cum maioribus minores, & cum optimatibus populares concilians, quæ mundi opifex Deus cum superis ima, & cum caelestibus terrena connectit, diuersarum actionum & officiorum conuenientem reddit conspirationem, quasi quædam harmoniam: quæ sonorum est dissimilium certis intervallis facta consensus. Quæ partium apta cum suauitate quadam compositio ut dignitas est in corpore, honestas

in animo, seu maius Platoniorum more appellare temperantiam, sic in ciuitate totius iustitiae imago forma & pulchritudo est. Cui ciuitatum moderationi licet in humani animi temperantia similem formam agnoscere. Nam ut animus tunc bene compositus est, cum ratio praesidet, ac reliquae partes, velut irascendi & concupiscendi facultates rationi parent. (est enim omnium virtutum quidam quasi chorus, laudabilisq; concentus.) sic ciuitas tunc recte constituta est, cum sapientes homines consilio res administrant; fortes viri ab hostibus Remp. virtute defendunt; reliqui frugalitate & modestia ciuitatis sanitatem integritatemque conseruant. Qui status ex mutua ciuium beneuolentia & beneficiis concors, ex iuris temperatione moderatus continetur. Itaque lex pacis & concordiae parens hominum mores & actiones ad communem iustitiae normam dirigens bene à Demosthene dicitur conuentus ciuitatis, ad cuius praescriptum ciues omnes vitam suam instituere oporteat. Ac veluti faber in aedificando regulam admouet, ne opus aliqua distortionem deforme fiat; sic par est una eademque lege omnes ciues non aliter atque optima regula uti, ne vel auaritia, vel libidinis aliquo vitio ciuilia munera deprauentur. Quare etiam magnus ille doctor Stoicae disciplinae Chrysippus apte legem finiuit honestarum & turpium rerum, ac iustorum & iniustorum regulam esse; regulam, inquam, rationis compotem per virtutum praecepta ad ciuilem felicitatem homines perducentem. O lex benefactorum mater, quae tuo sinu & complexu omnia humanitatis, pietatis, sanctitatis studia comprehendis, magistra vitae, magistra disciplinae, magistra virtutis! Haec haec vera, non simulata philosophia est, quae artem

tem bene viuendi tradit, quæ virtutum formas ample-
 titur, quæ fines officiorum describit, euocata è calo, &
 à Deo pro maximo munere humano generi concessa.
 Quocirca sapientissimus Plato beatas fore putauit
 Resp. quæ à Philosophis regerentur. His regendarum
 ciuitatum gubernacula Egyptij mandabant. hos quæ-
 dam in Italia (vt proditum est) gentes non modo Re-
 rum. administrationi, verum etiam sacrorum riti-
 bus præsticiebant. horum denique prudentia gentes om-
 nes & nationes, opes, fortunas, honores, dignitates, libe-
 ros, patriam, domos, sedes, aras, focos, se ac sua semper
 commendarunt, atque commendant. Hinc in amplissi-
 mo honore fuit omni tempore apud omnes legum cogni-
 tio & interpretatio: quæ inter omnes quid cuiq; suum,
 quid aliorum, quid æquabile sit intelligitur. & iuris-
 consulti, quod sint in dando & vtendo consilio pruden-
 tes, Hesiodi sententia omnium præstantissimi sunt: eo-
 rumq; domicilium Cicero rectè vocat totius ciuitatis,
 immò regionis & orbis terrarum oraculum; ex quo
 non solum cines, sed etiam externi populi, & reges, &
 Imperatores consilia in magnis & dubiis rebus petant.
 Quin etiam in concilio Deorum admissos ad eorum,
 qui ex hac luce discedunt, mores & vitam indicandum
 fictæ Poëtarum fabula tradunt. Quo in studio legum
 Mercurius Trismegistus primus fertur populos suos
 exercuisse: cui ad memoriam meritorum Egyptij tem-
 plum honorificè construxerunt: eiusque nomen profer-
 re venerationis causa religiosum esse putarunt. Imita-
 bor ne, Perusini, hoc in loco Poëtas, qui multorum nomi-
 nibus recensendis Musarum numen implorant? Nam
 tot iurisperiti cines vestri, quorum nomina magna sunt
 apud omnes gloria, mihi in mentem veniunt, vt quem

primo, quem dicam secundo loco ignorem. Sed in primis
 Bartholus iurisperitorum facile princeps occurrit;
 qui licet Saxoferrati (quod oppidum veteres Sentinum
 appellarunt) natus sit, tamen in hac vestra vrbe edu-
 catus & mortuus est. Cuius sepulchrum in ade sacra
 B. Francisci etiam nunc conspicitur. Vnde genus Al-
 phanorum in præsens vsque honoribus & gratia flores-
 cit. Quid honestissimam Ubaldorum familiam com-
 memorem, in qua tot viri legali scientia claruerunt?
 Quantum est apud omnes Baldi nomen? quanta au-
 thoritas? quantum decus & laus? qui Bartholum
 præceptorem suum aut ingenio superauit, aut doctrina
 æquauit. Duos secum habet germanos; Angelum, qui
 cum Bartholo & Paulo Castrensi legalis prudentia
 triumvir appellatur, & Petrum, qui mentis acumine
 & doctrina nulli istorum cedit. Hos filij & nepotes
 sequuntur præditi simili splendore, Angelus secundus,
 qui (ut ar vulgò non ignotis verbis) consistorialis aduo-
 catus fuit, Nicolaus Romana rota auditor, & Mat-
 theus ob solertem eruditionem satis omnibus clârus.
 Longum esset omnes enumerare, qui vestigia maiorum
 insequuti in eandem famæ societatem venerunt. Non
 interim silebo nomen doctissimi viri Io. Petrucij Mon-
 tisperelli; qui generis nobilitate nulli secundus est, do-
 ctrina fortè omnium primus, si eius monumenta ex-
 tarent. Adest auditor eius & gener Petrus-philippus
 Corneus ex Corneorum non obscura familia; qui sum-
 ma cum omnium admiratione l. annos ius civile pro-
 fessus immortale nomen adeptus est. Quid Baldum
 Bartholinum referam, quem dicunt Baldum nouel-
 lum? quid eiusdem cognationis Honofrium, quem do-
 ctorem insignem vocant? quid Philippum Francum?
 quid

quid Benedictum Capram, peritissimos iuris? quid postremò Vincentium Herculanum, qui superiore aetate omnes animi solertia, doctrina, studio, & gratia anteiuit? Hæc, Perusini, eò tendit oratio, ut cognita & perspecta legum inuentione, virtute, dignitate, maiore animo ad illarum studia incumbatis, ac relictam à maioribus vestris gloriam vos ipsi vestro ingenio, industria, & labore amplificetis.

F I N I S.

Sex hæc Orationes Antonij Viperani perlegi atque approbaui, eò quòd reconditæ Philosophiæ plenæ, & ab omni erroris malo liberas deprehenderim.

Walterus vander Steegen, S. T. Licentiatus, & Ecclesia Antuerpiensis Canonicus.

Dr. Boq. And the Mors
V

tem
an
me

refu
me

